

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author

LA CONSTRUCCIÓ DE LA MUNTANYA DE MONTJUÏC

Tesi Doctoral
Estanislau Roca i Blanch

Director: Joaquim Sabaté i Bel

Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori. ETSAB U.P.C.
Barcelona, abril de 1993

R. 31141

CAPÍTOL III. MONTJUÏC. TERRITORI MILITAR.

La construcció del castell i de les fortificacions (Patrimoni Militar).

A partir del 1640, l'activitat militar pren un absolut protagonisme a Montjuïc. Els catalans bastiren al cim de la muntanya en només vint dies, en ocasió d'un alçament contra Felip IV, una fortificació quadrangular a l'entorn de la torre de guaita. La fortificació tenia quatre petits baluards a les cantonades i tant els baluards com els murs estaven construïts amb pedres i fang. Un fossar no massa profund protegia aquesta construcció, que durà ben poc. La fortificació del castell va servir per defensar-se de les tropes castellanques dirigides pel marquès de los Vèlez.

A partir d'aquest moment, la història de Montjuïc que havia sigut una muntanya sagrada, anirà molt estretament lligada a la història política de Barcelona. La decisió d'establir la fortificació al cim de la muntanya fa suposar en un canvi de visió i destí de Montjuïc d'ara en endavant.

Després de la Guerra dels Segadors, la ciutat perd els seus privilegis militars; les muralles, els baluards, el castell de Montjuïc i les drassanes passen a dependre de la Corona d'Espanya. Comencen a ampliar-se les fortificacions al voltant del castell de Montjuïc. El Consell de Cent i la Comissió de Guerra, el gener de 1643, havien considerat el següent: "o la muntanya de Montjuïc s'ha de posar en estat de defensa o s'ha d'abandonar" ³⁰.

Les raons podien ésser:

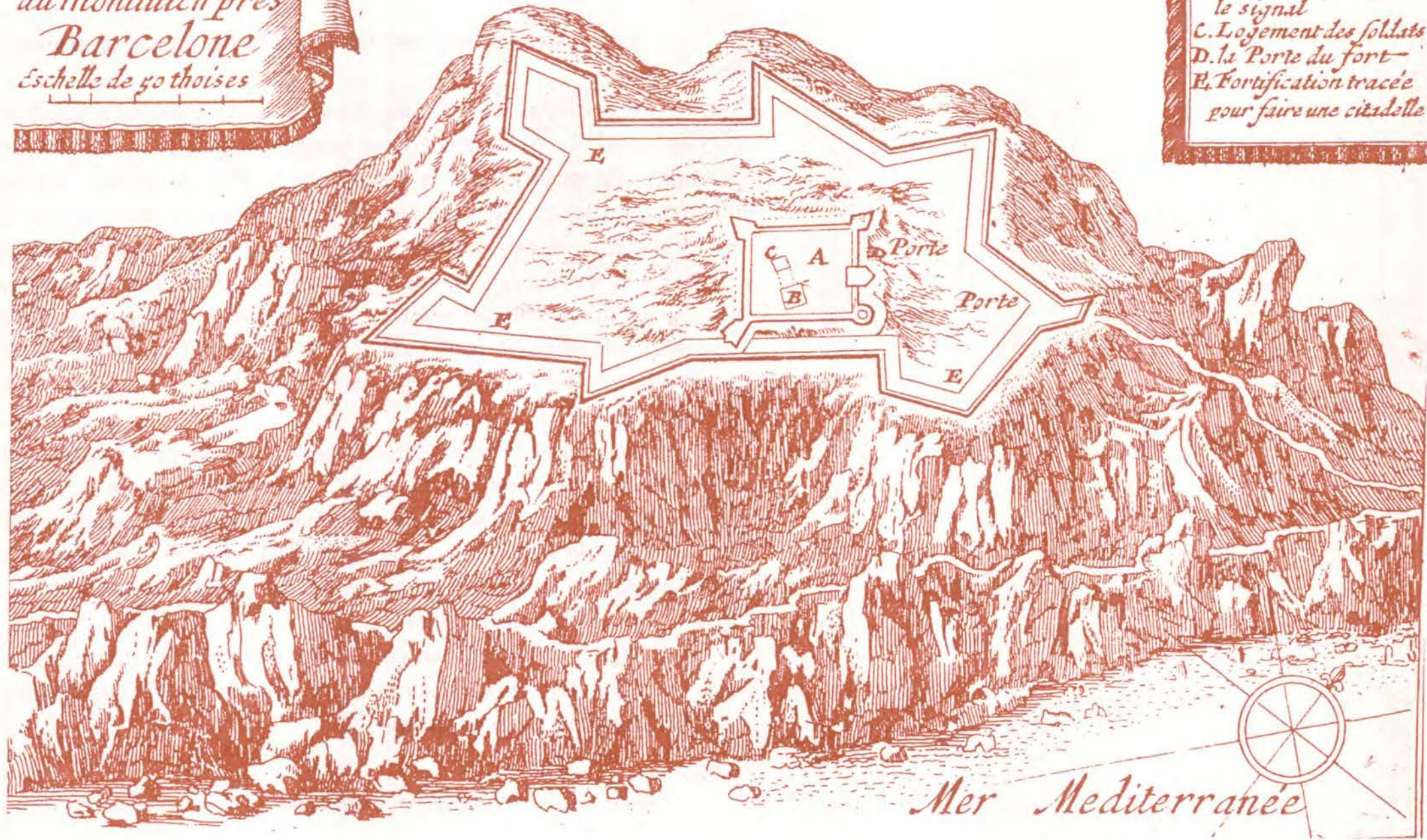
- Que la muntanya no podia ésser exposada en estat de defensa quan l'enemic l'assaltés.
- Que des de la muntanya no es podia fer bateria que facilités l'assalt de la ciutat per la distància a que es trobava ³¹.

³⁰ Institut Municipal d'Història, "Guerra 1642-1643".

³¹ Si revisem les Ordenances Militars de 1768 i les Reials Ordres dictades a finals del segle XVIII i a principis del Segle XIX, creant i regulant les zones militars, podem comprovar que per l'alcanç eficaç de l'artilleria, que anava variant segons els avenços amb la tecnologia militar d'aquella època, des del castell no es podia bombardejar la ciutat (del castell a la part més pròxima de la ciutat hi havia 1.250 m). Posteriorment, el 1840, el baró suec Wahredorff va inventar-se el canó d'ànima ratllada i projectil cilíndric, per la qual cosa i la millora substantiva que s'estableix amb la utilització de la pólvora negra en comptes de la blanca i la càrrega per la culata, permet passar de l'alcanç eficaç amb precisió del canó amb ànima llisa i projectil de bola establert en uns 550 m al nou alcanç amb precisió de 1.830m. A partir del 1850, els militars espanyols, davant d'aquest

Plan
de la Citadelle
dessinée à faire
au Montjuich près
Barcelone
Eschelle de 50 toises

TABLE
A. le Vieux fort
B. la Tour qui decouvre
les vaisseaux et les Ga-
leres et qui sert pour
le signal
C. Logement des soldats
D. la Porte du fort
E. Fortification tracée
pour faire une citadelle

Montjuïc, terreny militar

- Que les bombes no podien fer cap mal tant per la distància, com per estar la muntanya deshabitada.

Amb l'anterior pensament hi ha un clar reconeixement de que l'artilleria enemiga col·locada a Montjuïc podria fer molt de mal a la ciutat de Barcelona i per això era urgent procedir a fortificar la muntanya. Es proposà, doncs, la construcció d'una doble trinxera que arrenqués de la torre de Sant Fariol, muntanya amunt fins al vessant mar.

Veiem que les il·lustracions posteriors presenten fortificacions a mig vessant entre el castell i la ciutat per reforçar la defensa.

"Les plans et profils de principales villes et lieux considerables de la principauté de Catalogne". A Paris, par le Chevalier de Beaulieu (s.a.) lam. 32. 1652-1655. (Atlas de Barcelona)

Un gravat de Beaulieu "Plan de la Citadelle dessinée a faire au Montjuich pres Barcelone" del (1652 - 1655) ens mostra com la fortificació nova conté tres baluards, els que s'anomenarien, el de la llengua de serp, mirant al Llobregat, i els de Velasco i Santa Isabel mirant a nord, i tres mitjos baluards. La fortificació vella del castell està a l'interior de la nova ciutadella, que ha avançat també cap a mar i no es veu més espai possible per créixer en aquesta direcció.

En el gravat apareixen dos camins, un que va directe a la fortificació situada al cim i un per la costa paral·lel al mar i a mig vessant. Aparentment entre el castell i el mar no hi ha res més que el camí esmentat.

nou invent, començaren a qüestionar-se els baluards i les muralles, ja que amb la trajectòria precisa hom podia prescindir d'elles per la defensa. El nou canó es va introduir a l'Estat Espanyol a mitjans del segle XIX.

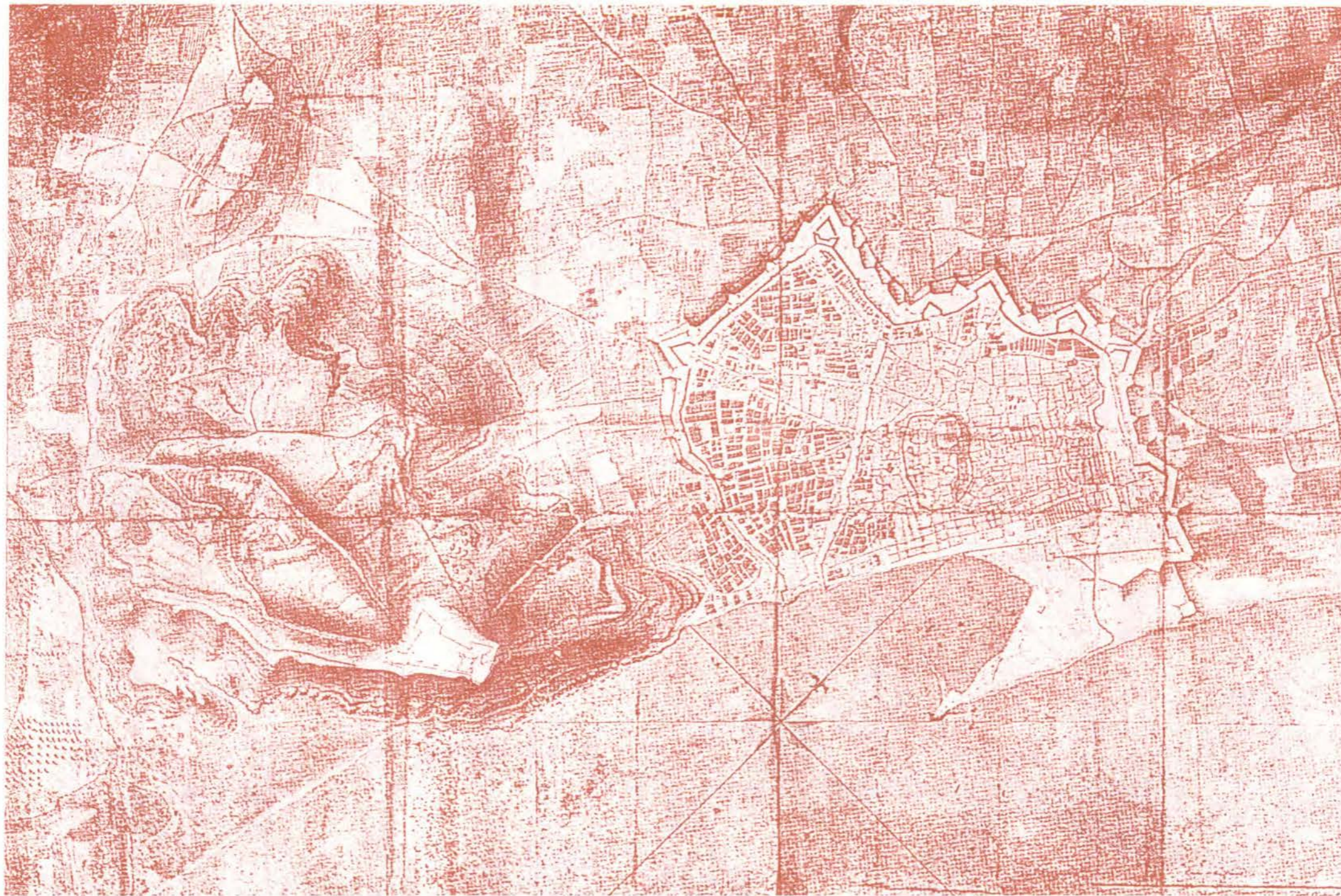

Cal concretar que molts gravats de l'època eren fets per motius principalment militars i posaven de relleu les fortificacions i aquells elements que estratègicament calia destacar. El plànol esquemàtic "Plan of the town of Barcelona" de 1672 - 1679 ens mostra les muralles de la ciutat amb precisió, així com els projectes de les fortificacions de Montjuïc, ja amb alguns baluards, i el projecte d'un dic senzill i un altre en forma de Y per la defensa del port, que està alineat a les drassanes. El dibuix no inclou els carrers interiors de la ciutat, però sí tots els camins. Així apareix un nou camí directe des del bastió de Sant Antoni fins al castell i es confirma l'activitat agrícola al peu de la muntanya estenent-se a tot el pla de Barcelona, però no establerta en forma de cultiu a la plana d'en Lladó.

Les dues fortificacions, la del castell al cim i la situada aproximadament en l'antic fossar i anomenat fort dels jueus, (relativament dibuixada més gran que en les il·lustracions precedents), s'identifiquen clarament en un seguit de documents gràfics realitzats, l'any 1697, com a conseqüència d'una sèrie pràcticament ininterrompuda de fets bèlics i polítics coneguts com "La guerra de Successió", mort Carles II sense successió. Barcelona rebé el setge de l'exèrcit francès l'estiu del mateix any 1697, durant 73 dies i posteriorment l'atac d'una important flota anglo-holandesa i un altre setge per part de Felip d'Anjou comandant un poderós exèrcit francès.

Amb el tractat d'Utrecht el 1713 es posà fi al conflicte, però la Generalitat, va decidir continuar la seva lluita contra Felip V el juliol de 1713 per la defensa dels seus interessos, acabant-se amb l'ocupació de Barcelona per les tropes borbòniques, l'onze de setembre de 1714.

L'any 1694 s'havien tornat a fer obres al castell de Montjuïc, l'enginyer militar Lorenzo Tozzi havia projectat la reforma a la fortalesa l'any 1671.

Pla Geodèsic de Barcelona. 1700. (Atlas de Barcelona.)

Un dels millors plànols de l'època el constitueix un pla geodèsic de Barcelona de 1700 que es troba a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, obra d'enginyers espanyols del S. XVII que reiteradament calcat i copiat constituï la base cartogràfica a tots els treballs militars i urbanístics de la Barcelona del S. XVIII i primer terç del S. XIX des de l'enderrocament del barri de Ribera fins l'obertura del carrer de Ferran. En l'esmentat plànol s'identifica una representació topogràfica predecessora a les corbes de nivell del plànol aixecat per Cerdà l'any 1855. Es dibuixen les hortes i els camins, un d'ells seguint una traça semblant a l'actual carrer del Foc, així com turonets com el de la vinyeta i algunes pedreres. La línia de mar encara arriba al peu de la muntanya. El castell al cim, amb l'ampliació executada hi agafa molt protagonisme i en canvi el fort al peu, no hi apareix. Una important esplanada intermèdia, que en el futur ocuparà la Secció de les Indústries Elèctriques i més tard l'Anella Olímpica, destaca en aquest magnífic plànol.

Barcelona 1706. (Atlas de Barcelona)

Montjuïc, a mesura que avançava la Guerra de Successió, anava adquirint importància en l'aspecte militar i s'hi construïen en el vessant de Barcelona bateries, fortificacions, bastions, camins, etc... arreu. Tot això accentuava el patrimoni o l'ocupació militar a la muntanya. Un gravat de Barcelona atribuït a Tyndal-Rapin, que devia correspondre a les maniobres militars a Montjuïc durant el setge de 1706, recull una sèrie de bateries, canons i fortificacions, que donen idea de l'anterior afirmació. Sembla que la muntanya només hi sigui a efectes bèl·lics. En el dibuix han desaparegut els camps conreats i entre la ciutat i el castell el territori es presenta exclusivament militar.

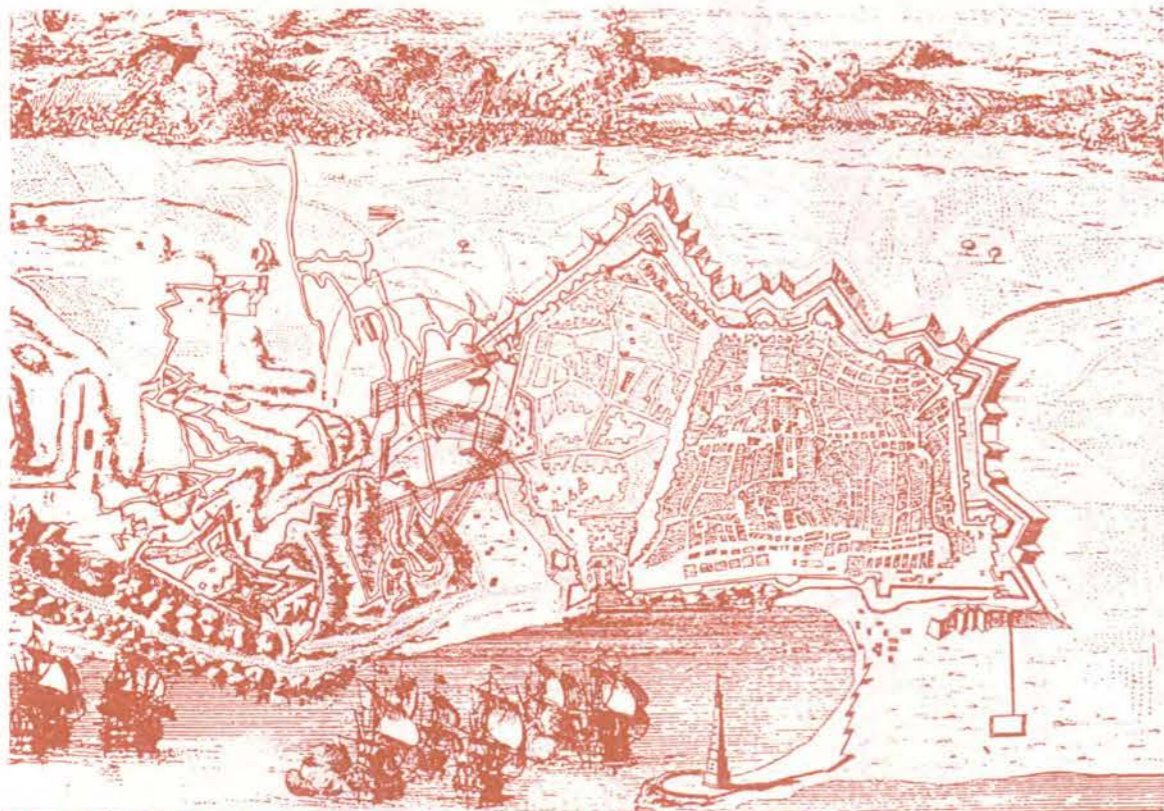
True and Exact
PLAN
of all the Old & New
FORTIFICATIONS
of 1706
BARCELONA

REFERENCES of the PLAN.
A. A Work which the English began after our
BB. Four Batteries of Cannon, viz. one of 24
another of 16, a third of 8, and a fourth of 5;
C. Two Batteries of Mortars, one of 5, the other
D. Stanhope's Brigade, of Six Battalions
E. Three Battalions of Marines.
F. 400 Dutch Seamen.
G. The English Train.
H. The Earl of Peterborough's Quarters
during the Siege.
I. The Enemies Entrenchments behind ye Bra.
K. Atarazena, or Arsenal.

REFERENCES of the View of BARCELONA

A. Mount Joui, improperly call'd	M. The great Church call'd Santa Eulalia
B. Double Bastion of the Tersanna.	N. The Inquisition.
C. Santa Maria Madrona.	O. The Gallery.
D. The Tersanna, or Arsenal.	P. The Barr.
E. The Gate of the Ramble.	Q. Santa Maria of the Sea.
F. The Franciscan Fryars.	R. Santa Catherina.
G. The Viceroy's Palace.	S. The Custom House.
H. The Mercè.	T. The Place of Arms.
I. Nostra Signiora del Pic.	U. The Gate of y ^e Mole.
K. The Carmelites.	W. Nostra Signiora of Mount Serra.
L. S ^t . Just.	X. The Mole.
	Y. The Light House of y ^e Mole.

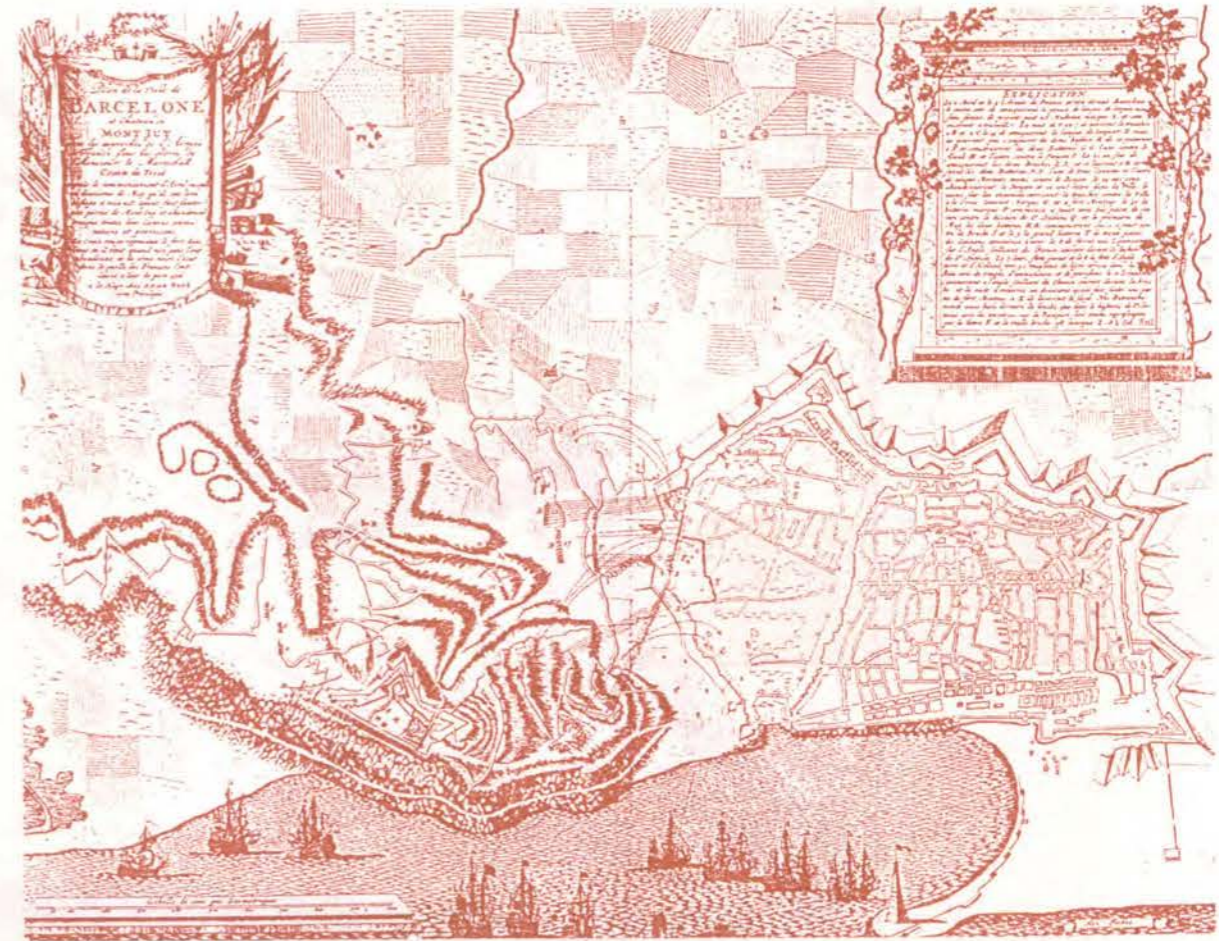
Barcelona 1706 (Atlas de Barcelona)
La làmina titulada "A Plan of Barcelona: a true and exact plan of all the old and new fortifications of Barcelona. A Prospect of Barcelona: Mont Joui" de D. Mortier - London, representa la versió anglesa del setge de 1706. L'acció es concentra en les bateries situades al Raval, amb base a Montjuïc. En el plànol hi destaquen rigurosament dibuixades les velles i noves fortificacions, i hi ha dues vistes, una del castell i la torre de guaita i l'altra de la ciutat des del port. Aquesta il·lustració confirma l'ús exclusiu militar que adquireix la muntanya en l'època de guerra. La muntanya amb les fortificacions bombardejant i dominant la ciutat són l'única relació que s'hi troba entre Montjuïc i Barcelona. Les esglésies de Santa Madrona i Sant Bertran, ens fa suposar, per l'activitat militar que mostra el dibuix, que poca concurrència devien tenir en aquells moments.

BARCELONA, zynde in't Jaer 1706 door de Geallieerde veroveret, wort den 4 April 1706 door de Franse poort bevent, en den 6 de broncken geopent. Hospitende de Plaats te water door een Lijquader onder den Graaf van Toulouse ingesloten, maar op't aannaderen van d' Engelse en Hollandse Vloet, verhoort die van den Wynd na Toulon en de Franse Vloet breken den 12 Mey 1706 Son Echep, de belegering op met achterlating van d' heer Canon, Bagage &c.

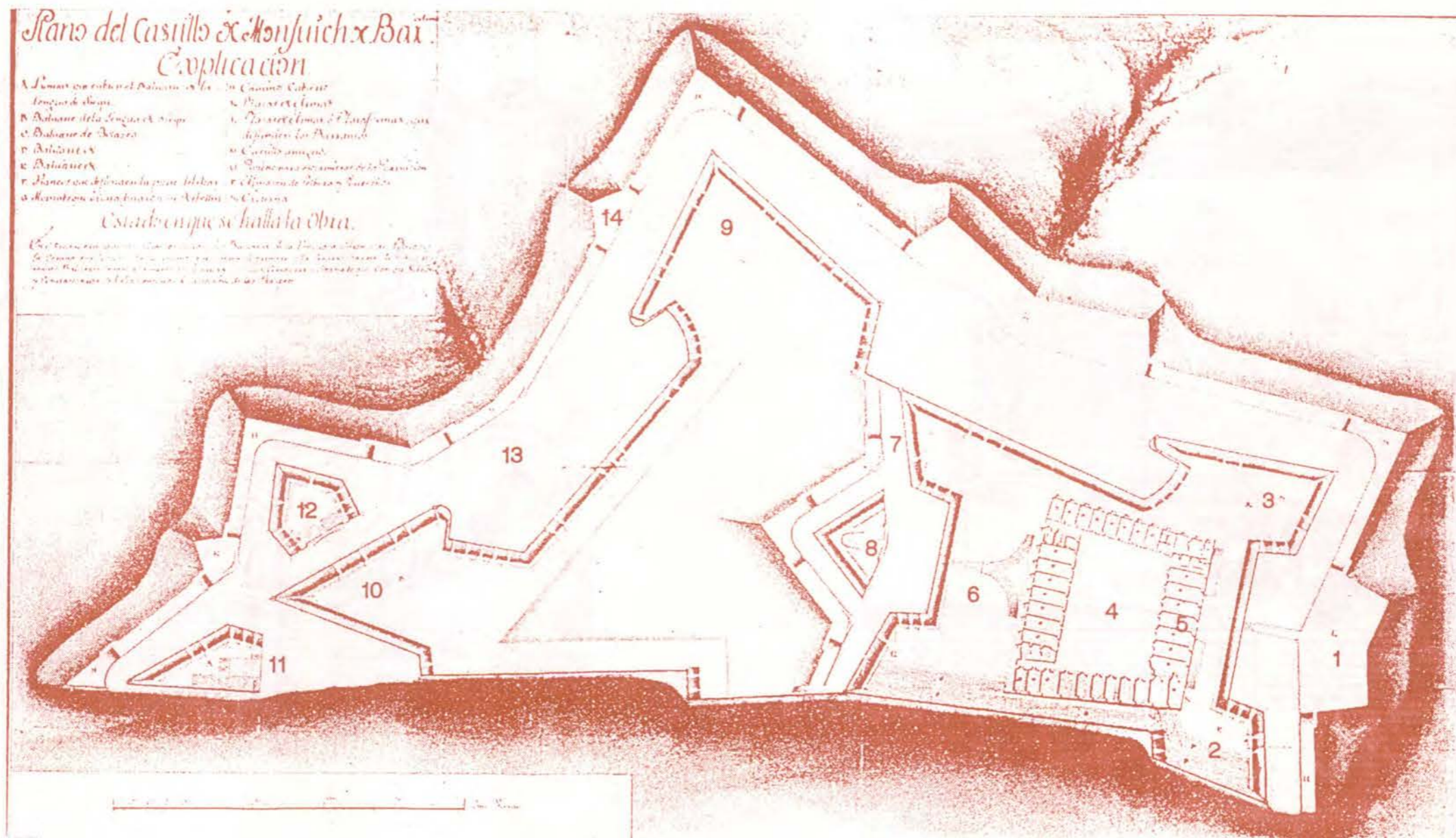
BARCELONO urbs a Foederatis anno 1706 capta, ejusdem anni 4 die Aprilis a Castellis iterum obsidetur, claudens inferum ortum mari classem hostium, denique appropinquantes Anglorum & Batavorum classibus, naves hostiles recesserunt, una cum copiis terrestribus, et a coepto desisterunt.

1706. (Atlas de Barcelona)

1706. (Atlas de Barcelona)

Molts gravats i dibuixos representen la segona part de la Guerra de Successió, el 1706 en que Barcelona fou assetjada per les tropes hispano-franceses de Felip V i es lògic pensar amb la importància estratègica de Montjuïc i creure que dominar Montjuïc era dominar la ciutat.

El castell de Montjuïc a finals del S.XVIII, segons projecte començat a desenvolupar per J.M. Zermeño.

- 1.- Pont
- 2.- Baluard de Sant Carles
- 3.- Baluard de Santa Amàlia
- 4.- Plaça d'Armes
- 5.- Accés
- 6.- Tenalla
- 7.- Fossar de Santa Helena
- 8.- Revellí
- 9.- Baluard Velasco
- 10.- Baluard de la llengua de serp
- 11.- Lluneta de mar
- 12.- Lluneta de terra
- 13.- Fossar
- 14.- Camí cobert

Montjuïc, territori militar

Després de la guerra de Successió el castell aparegué abandonat i mig enderrocat. A l'any 1753 es començaren unes obres de modificació del conjunt de les fortificacions segons el projecte de l'enginyer militar Juan Martín Zermeno, amb la col.laboració del enginyers Jordi Sicré i Pablo Lecuce.

Zermeno va enderrocar el vell castell de 1640, modificà el baluard de la Llengua de Serp, construint el baluard de Sant Carles, i deixant gairebé com abans el baluard Velasco. Va construir novament les dues llunetes de mar i terra i llurs defenses i va formar un frontis abaluardat d'uns 128 m. L'antic baluard de Santa Isabel es va completar amb un flanc dret, abans inexistent, passant a anomenar-se baluard de Santa Amàlia. Es va aixecar una altra cortina de 69 m, amb la porta principal al mig, a la que s'hi arribava a través d'un pont estable, només llevadís a l'últim tram i que s'ha conservat fins ara.

Immediat a la porta principal hi havia el cos de guàrdia i mitjançant una doble rampa s'accedia al terraplenat superior, o sigui al cos central d'edificis ³².

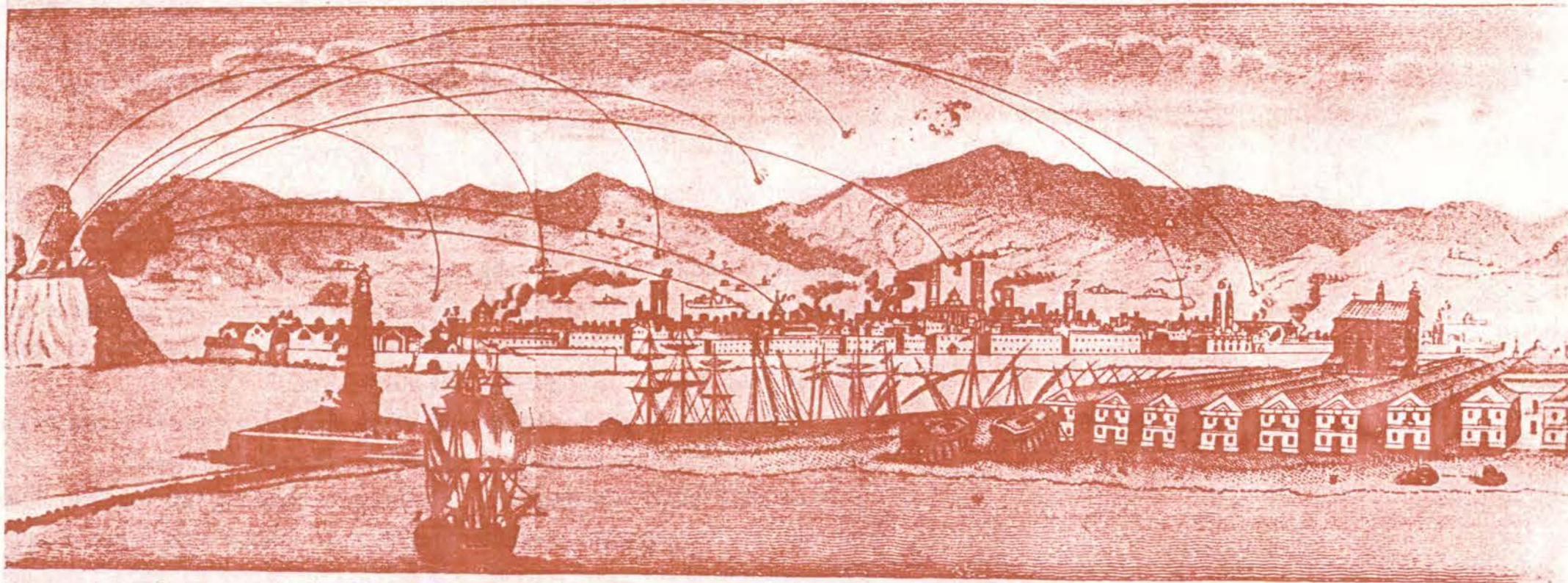
La nova fortificació de Zermeno tenia certes connotacions dels criteris emprats per Vauvan, com ara les lleugeres ondulacions de l'obra de fàbrica dels murs, i per Zermeno va ésser imprescindible la seva execució per a la defensa de Barcelona, encara que cal entendre, més que com a defensa efectiva, com a domini territorial, pel que hem dit en relació a l'alcanç eficaç de l'artilleria ³¹.

La capacitat d'allotjament al castell arribà fins a 3.000 soldats, amb tots els serveis, entre ells el d'aigua, mitjançant la construcció de cisternes. La carretera d'accés al castell, que arrencava del portal de Santa Madrona a les muralles de la ciutat i arribava fins al castell després de passar per les hortes de Sant Bertran, va ésser reconstruïda i definida amb mollons de pedra.

El castell de Montjuïc bombardejà la ciutat el 3 de desembre de 1842 per ordre del general Espartero, en un moment crucial de la lluita pel control de la ciutat. S'ha de suposar que Espartero va bombardejar Barcelona des del castell de Montjuïc encara que ho fes amb canons d'ànima llisa. Malgrat que els projectils de bola de ferro poguessin arribar a 1.300 m i els de pedra a 1.500, el seu alcanç no era precís. Podem deduir que Espartero va bombardejar la ciutat per bombardejar, sense saber amb exactitud on apuntava ni assegurar amb precisió el blanc ja que l'alcanç precís del canó d'ànima llisa era només de 550 m. Com s'ha dit, va ésser l'any 1840

³² Carreras Candi. "Lo Montjuich de Barcelona".

VISTA DE BARCELONA BOMBARDEADA EN 1842.

1. Fragata en donde se ha tomado el punto de vista.
2. Barcelona u en Bahía.
3. Fuerte de la Linterna.
4. Fuerte de la Candelaria.
5. Parroquia de Sta Pedro.

6. Parroquia de Sta Maria del mar.
7. Parroquia de Sta Justo.
8. Catedral.
9. Audiencia.
10. Convento de la Merced.
11. Parroquia de N.^{ra} Sta del Pinar.

12. Convento de Sta Justín.
13. Sta Monica.
14. Fuerte de las Murallas.
15. Castillo de Montjuïc.
16. Alcazar.

Vista de Barcelona bombardejada el 1842. (Atlas de Barcelona). Es la primera vegada que apareix una il·lustració d'un bombardeig a la ciutat des del castell de Montjuïc.

quan s'inventà el canó d'ànima ratllada i projectil cilíndric amb recorregut helicoidal a l'interior del canó, donant al projectil més penetració a l'aire i consegüentment més alcanç, arribant a 1.830 m. A partir d'aquesta innovació es podia pensar que dominar el castell podia representar dominar la ciutat.

Un nou partit, el Republicà, havia preparat una revolució. El 28 d'octubre el periòdic "El Republicano" publicà un "plan de Revolución" d'Abdó Terrades del qual en formava part una cançó que es feu popular ³³.

"Ja la campana sona,
lo canó ja retrona.
Anem, anem, republicans anem!
A la victòria anem..."

La nit del 13 de novembre de 1842 esclatà finalment la revolta. El poble i les milícies s'apoderaren sense esforç de la ciutat i després de sagnants combats contra les tropes del Govern, els revolucionaris aconseguiren apoderar-se de les drassanes i de la ciutadella. Únicament va restar adicte al Govern de Madrid el castell de Montjuïc, que tres setmanes més tard, l'esmentat dia 3 de desembre, i durant dotze hores ininterrompudes per ordre del General Espartero, acompanyat pel president del Consell de Ministres, el General Rodil, va disparar 1.014 projectils, molts d'ells incendiaris, enrunant o causant destroces a 470 edificis (Salò de Cent, Llotja, Hospital de la Santa Creu entre altres), sense comptar les víctimes sacrificades a l'odi foll d'Espartero ³⁴.

Segons el Diari de Barcelona, hi va haver 340 morts i milers de ferits. A l'acabar, Montjuïc va emmudir i la ciutat va romandre aparentment pacificada...

Uns mesos més tard, quan ja Espartero estava fora d'Espanya, una nova revolta va portar a un govern provisional. A Barcelona, l'agost de 1843 va haver-hi una nova acció per part del poble que sortí al carrer reclamant la Junta Central i contra els moderats i el General Prim. Per aquests fets es bombardejà de bell nou Barcelona, el 24 d'octubre, des de la ciutadella i des de

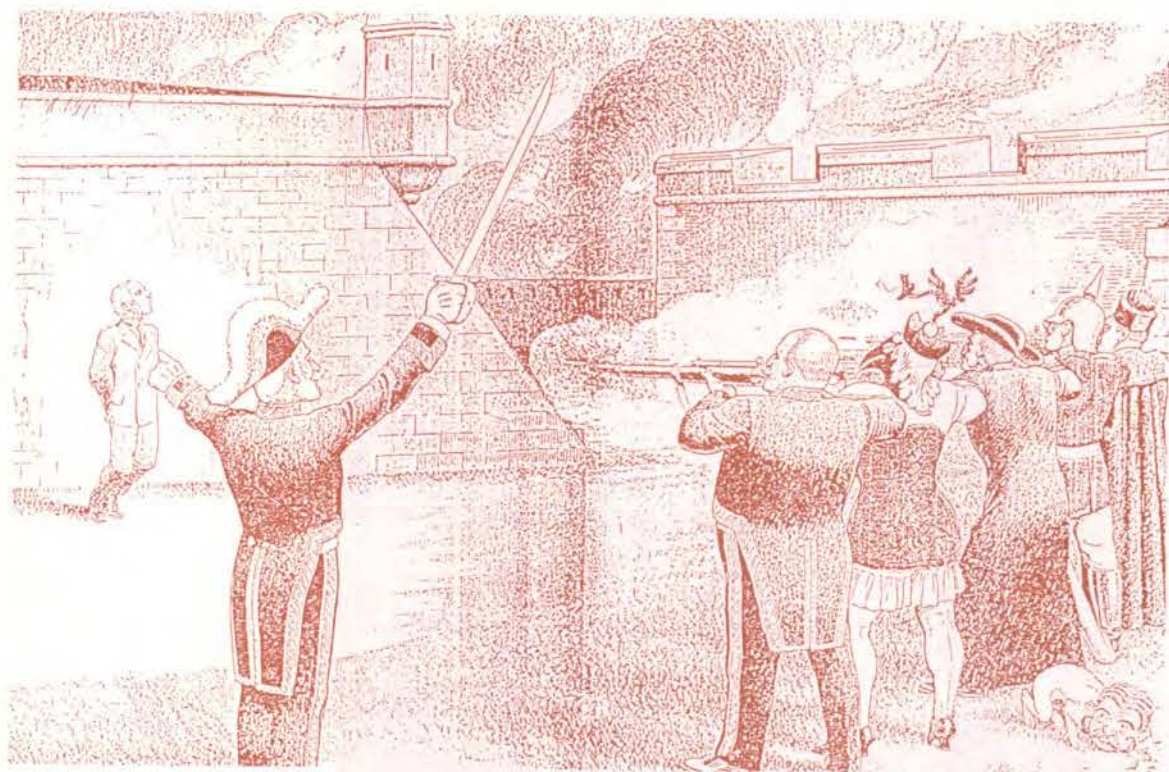
³³ Atlas de Barcelona. pag. 357

³⁴ Les Bombes d'Espartero - "La Jamància" 1842-1843. L'Esquela de la Torratxa, 30 de març de 1934.

Bombardeo de Barcelona.

Davant els possibles dubtes sobre si el bombardeig de Barcelona es va materialitzar des de les bateries del castell de Montjuïc, que la il·lustració anterior pogués plantejar per la desproporció de la muntanya en relació a la ciutat, en aquesta imatge nocturna queda palés pel resplandor al castell. (Atlas de Barcelona)

Montjuïc, caient en aquesta ocasió 2.500 bombes sobre la ciutat que anaven especialment dirigides a les drassanes i les muralles.

El castell, amb l'enderroc de les muralles de Barcelona, començat l'any 1860 i amb la posterior eliminació de la ciutadella, va entrar en una certa decadència militar, encara que seria durant molt temps el màxim exponent de la repressió en el record dels barcelonins.

Malgrat la decadència militar a la muntanya, l'any 1861 es va començar la construcció de la Bateria de Canons de "Bona Vista", situada a mig vessant del front de mar per a la defensa del port, però tant aquesta artilleria com la pròpia del castell resultà obsoleta ben aviat.

La imatge de la repressió i dels bombardejos des de la muntanya es barrejava amb el mal record dels turments i execucions dels patriotes catalans que es feren al fossar del castell, que des de finals del segle passat s'havia emprat com a presó militar. Els barcelonins no poden oblidar que allí hi foren executats el Fundador de l'Escola Moderna, Francesc Ferrer i Guardia, l'octubre de 1909 i el President de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys i Jover, el 15 d'octubre de 1940³⁵.

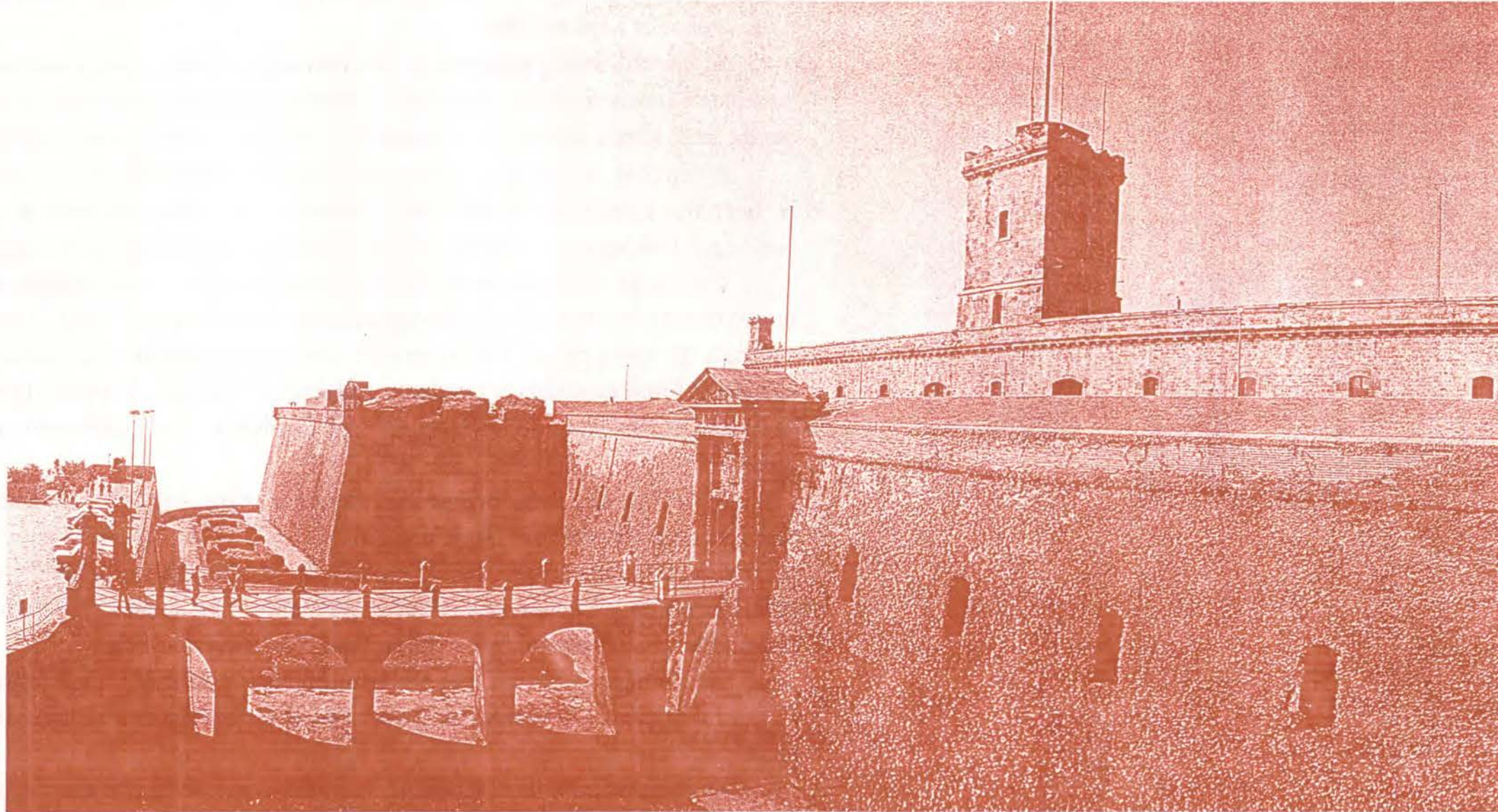
Barcelona que havia perdut la propietat del castell el 1652, en diverses ocasions i èpoques havia intentat recuperar-lo per a la ciutat. El 1902 es va exposar la petició oficialment al govern de Madrid sense aconseguir-ho, reintentant-ho el 1935 i per fi el sis de maig de 1960 el Consell de Ministres es va reunir a Barcelona, acordant la cessió definitiva del castell de Montjuïc a la ciutat, que es va materialitzar l'endemà, el 7 de maig de 1960.

Seguidament s'establí a la fortalesa un Museu Militar i s'urbanitzà amb jardins i parcs a l'entorn del cim de la muntanya, potenciant el recinte del castell com un extraordinari mirador de la ciutat i el port, fent-hi arribar el telefèric i millorant-ne els accessos.

La decisió de bastir la fortificació al cim havia condicionat fins a la seva desaparició el destí de la muntanya. Es comentarà més endavant la contínua tensió entre el domini militar i la voluntat urbanitzadora dels propietaris del sòl, que estigueren sotmesos a una restricció de l'aprofitament durant un llarg temps. També es de suposar que s'encetés l'odi de la ciutat vers

Les forces de la reacció sacrificant Francesc Ferrer i Guàrdia al fossar del castell, el 13 d'octubre de 1909. Antoni Maura dona l'ordre de foc. (L'Esquella de la Torratxa, 30 de març de 1934)

³⁵ "Montjuïc és com una crosta repugnant entre la magnificència dels jardins en que s'ha convertit la muntanya..." l'Esquella de la Torratxa, 30 de març de 1934.

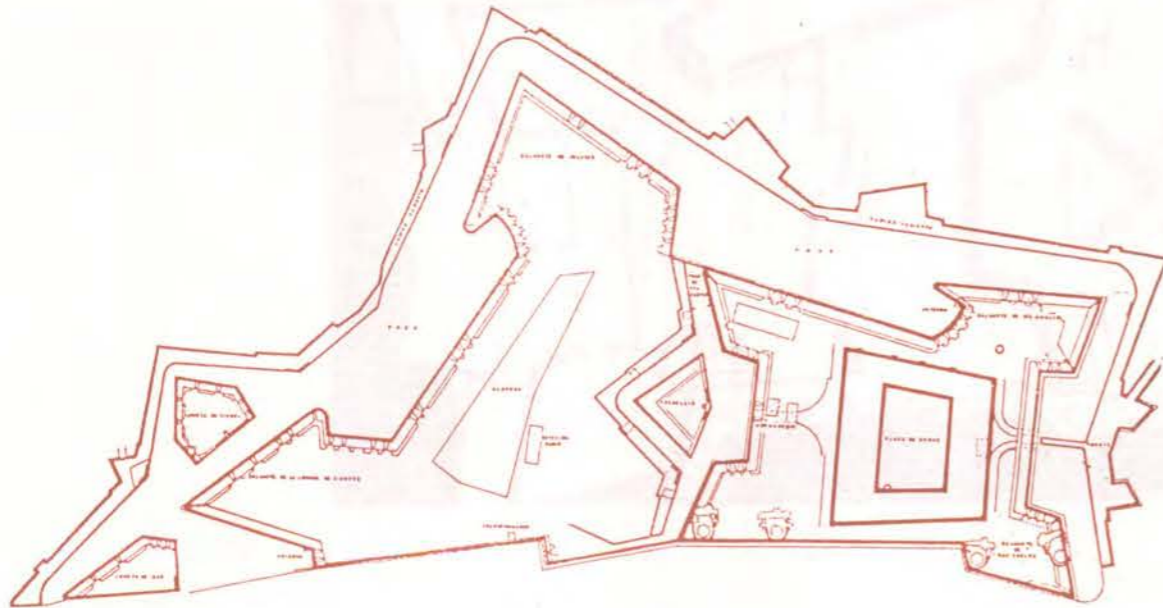
M. Vazquez Montalbán. "Barcelonas"

"El castillo de Montjuïc fue construido y sobre todo utilizado, más para vigilar la ciudad insumisa que para defenderla. O quizá los sucesivos ocupantes de Barcelona trataran de demostrar que vigilar Barcelona era defenderla de sí misma, como liberarla en 1939 fue en realidad liberarla de sí misma".

Montjuïc, territori militar

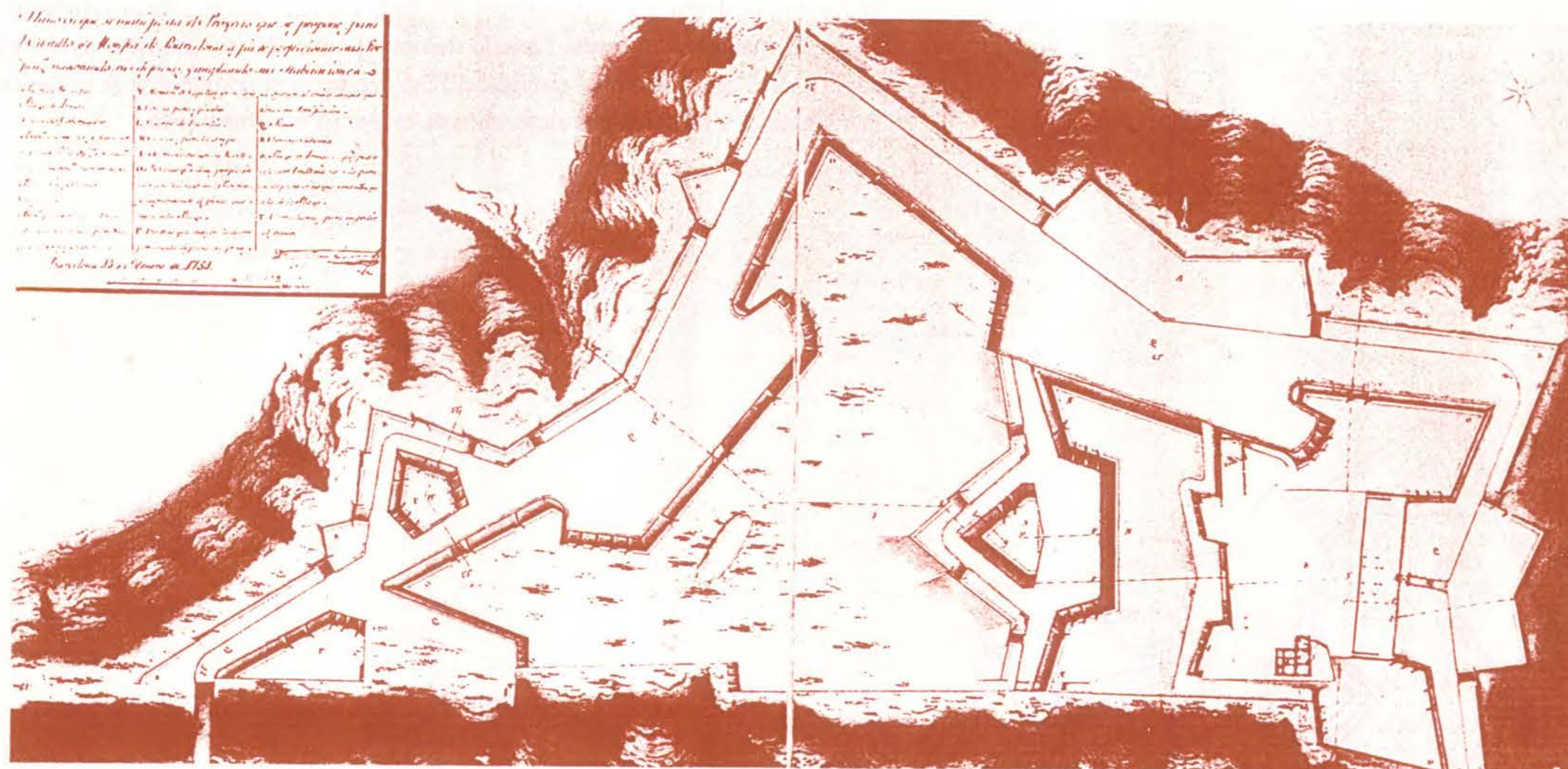
la muntanya degut als bombardejos des del castell,³⁶ símbol de la repressió i del domini.

El manteniment però d'aquell domini resulta clau per explicar avui l'existència d'una gran superfície d'espai lliure en una posició tan central, i el perquè tota la urbanització i explotació de la muntanya s'ha fet d'una determinada manera i no d'una altra.

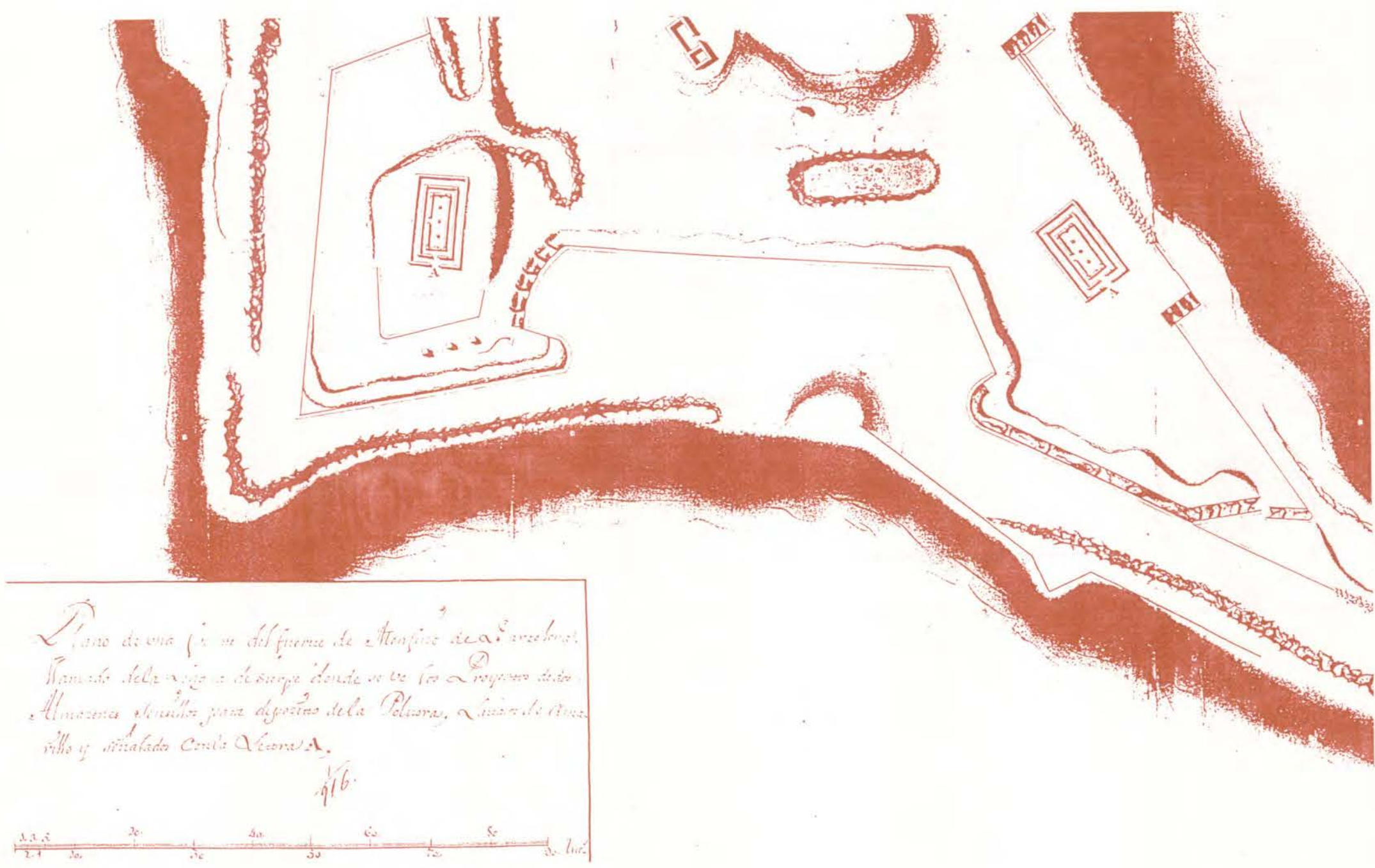

Esquema de l'adaptació de la fortalesa (1960).

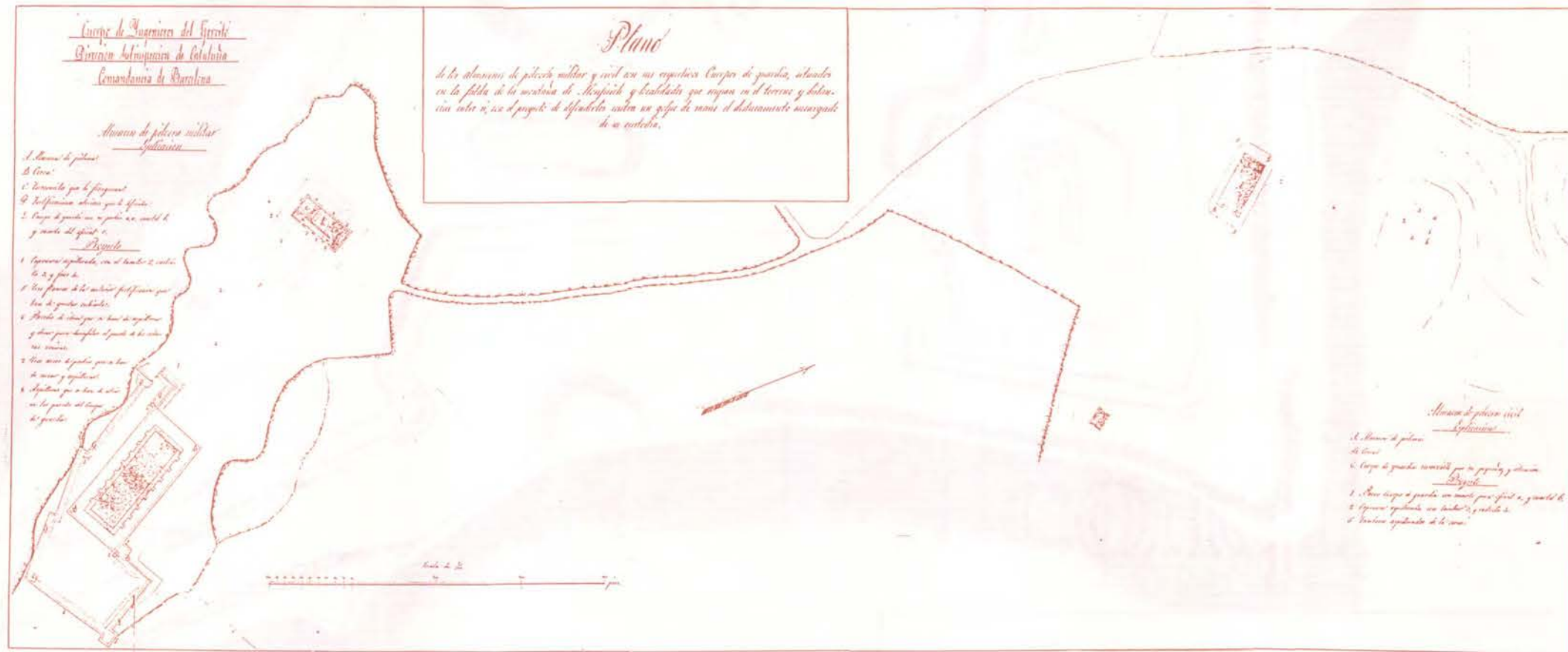
³⁶ Manuel Azaña ens explica en les seves "Memorias políticas y de guerra", al comentar les poques referències anteriors que li arriben entre Montjuïc i Barcelona: "La torpeza del artículo me pone de mal humor. Estas gentes són de las que no sabian adoptar en las cuestiones de Cataluña otra receta que la de aquel bruto: ¡Que escupa Montjuïc!. Con tamaño falta de talento y de sensibilidad solian acometerse en España los asuntos más delicados y complejos. Y ahora, en vez de ayudar, cocean".

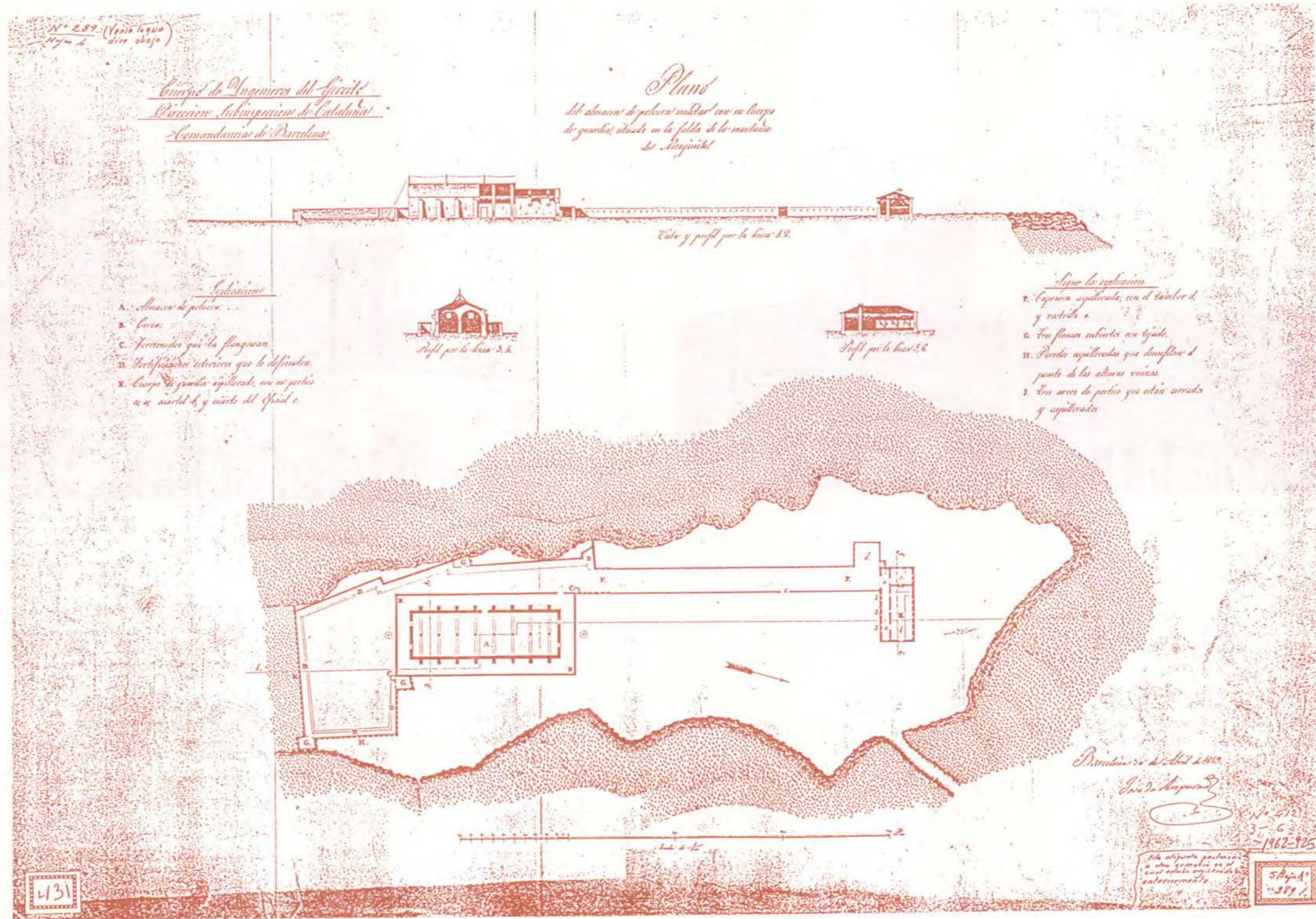
1755. Juan Martin Zermeño. (Atlas de Barcelona)
 Plànol del projecte proposat pel castell de Barcelona per a perfeccionar les seves fortificacions, millorant
 les defenses i ampliant les seves habitacions.

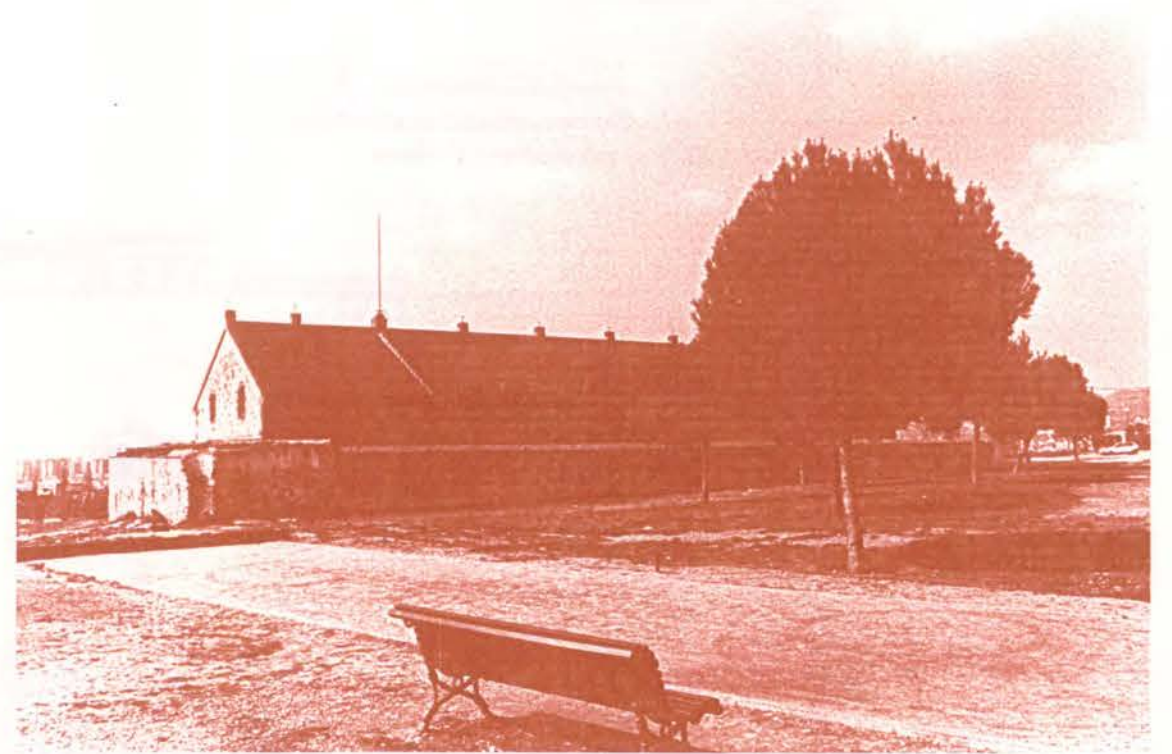
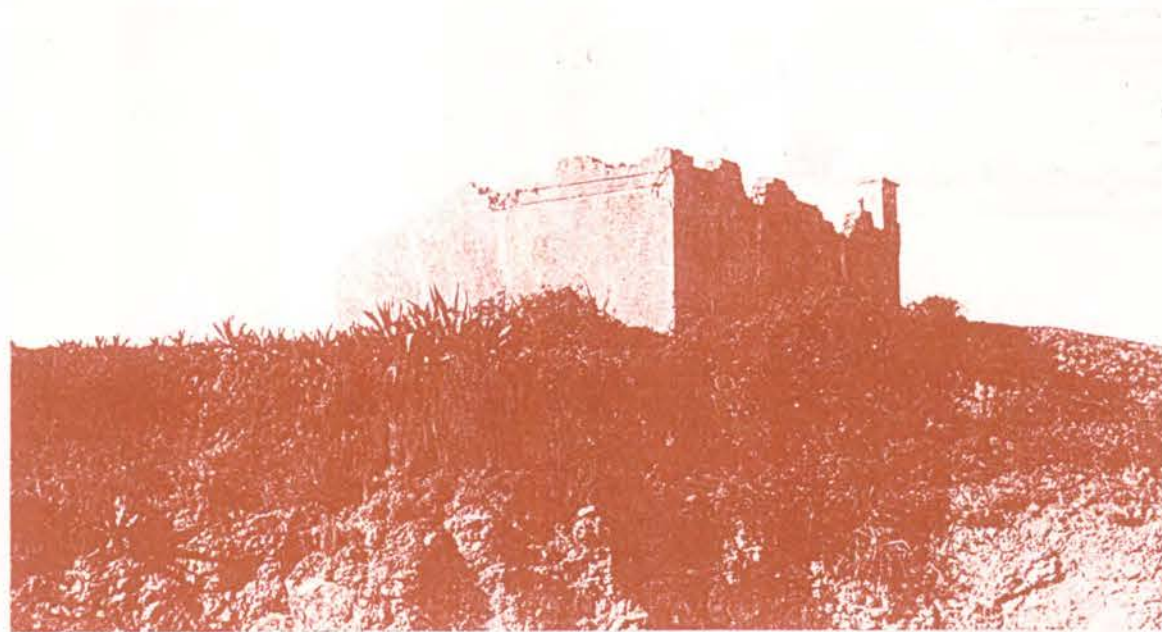
Plànol de la part de la llengua de serp en la que s'emplacen dos projectes de magatzems de pòlvora, senyalats amb la lletra A. (Arxiu Museu Militar del Castell de Montjuïc).

Plànol de situació del projecte d'un magatzem militar de pólvora i un magatzem civil de pólvora.

Plànol del magatzem de pòlvora militar amb el seu cos de guàrdia situat a la muntanya de Montjuïc.
(Arxiu del Museu Militar del Castell de Montjuïc)

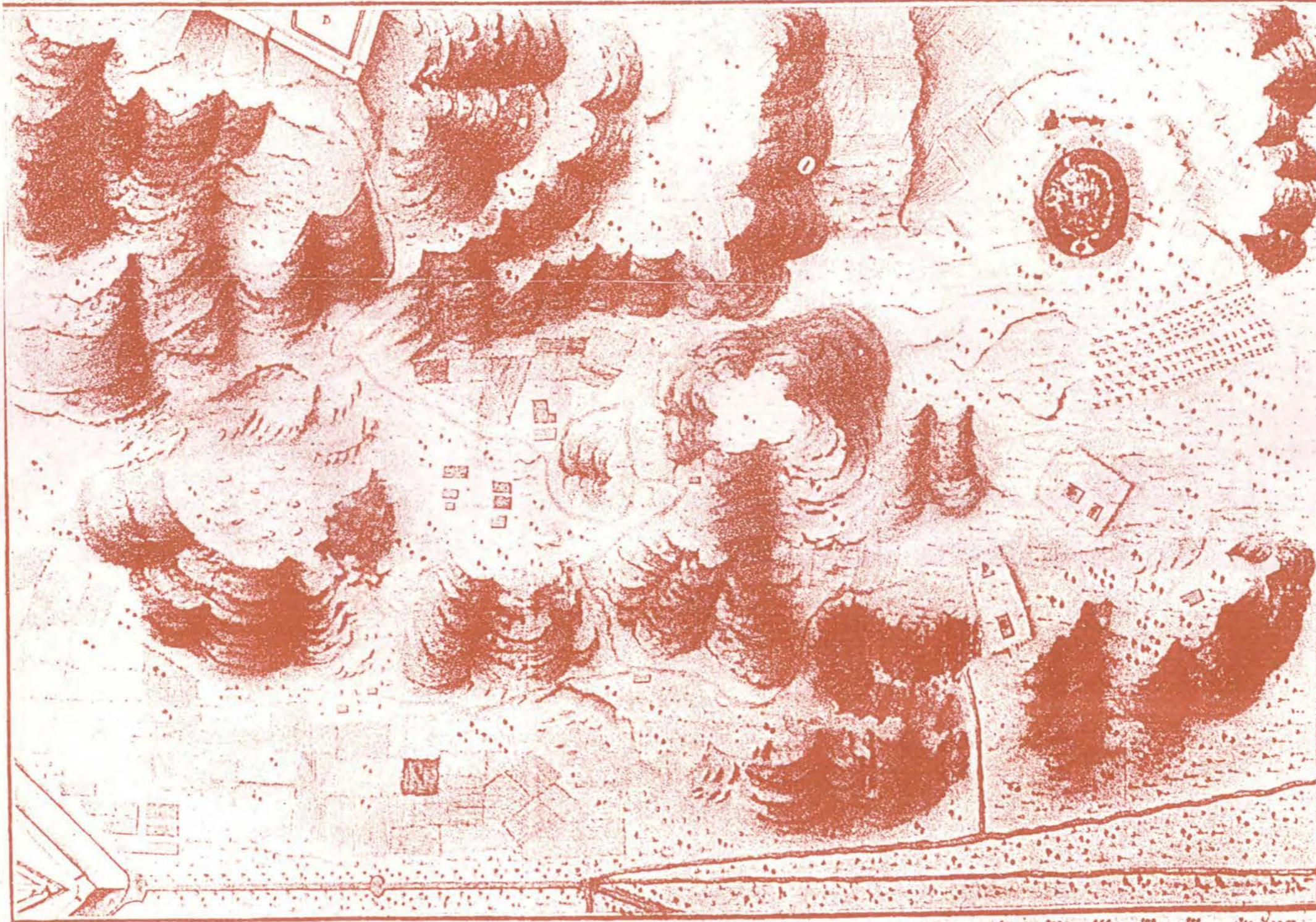

Imatge retrospectiva del polvorí vell, situat aproximadament en el lloc que avui ocupa la plaça del Sant Jordi

Imatge de l'estat actual del polvorí militar.

Plano que manifiesta la situacion de los Almacenes de Polvora, respecto à la Plaza de Barcelona y Castillo de Monsiuch.

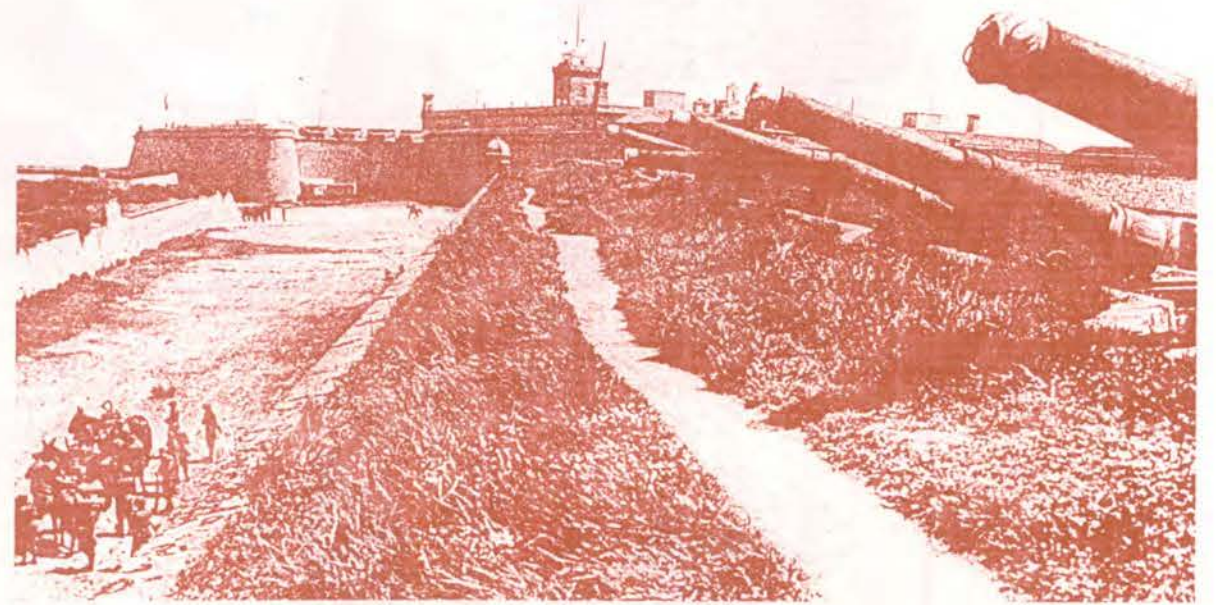
- A Baluarte de Sta Antonie en la Plaza C Almacen del Rey llamado D^{no} Felipe E Almacen del Rey llamado Sta Isabel
 B Baluarte del Morabeque en el Castillo D Su cuerpo de Guardia. F Su cuerpo de Guardia, que sirve de Almacen de Pol^o para diti

Al vessant nord de la muntanya s'hi establiren magatzems de pòlvora tal com ens mostra aquesta il.lustració existent al Museu Militar de Madrid.

1850. Vista de Barcelona des de Montjuïc. Bateria de canons apuntant a Barcelona i a la costa. (Atlas de Barcelona)

Imatge del castell a principis de segle. (Pere Voltes i Bou, "Historia de Montjuich y su castillo")

Cuerpo de Ingenieros del Ejército.
 Direccion, Subinspeccion de Cataluña.

PLANO DE LA 1ª OBRA QUE DEBE SERVIR DE BASE A UN CAMPO ATRINCHERADO EN LA MONTAÑA DE MONJUICH

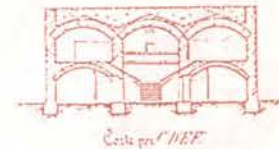
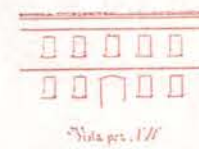
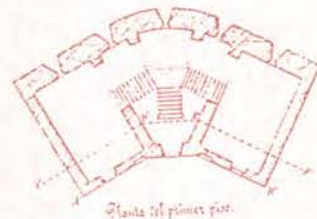
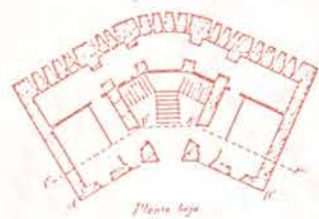
POR EL CORONEL DEL CUERPO
 D. EUSEBIO DE UNZAGA.

COMANDANCIA DE BARCELONA.

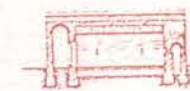
A:1.

Detalles correspondientes a las plantas del cuartel.

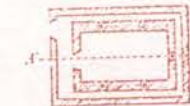
Alzados correspondientes a dichos detalles.

Vista por E-F del almacén.

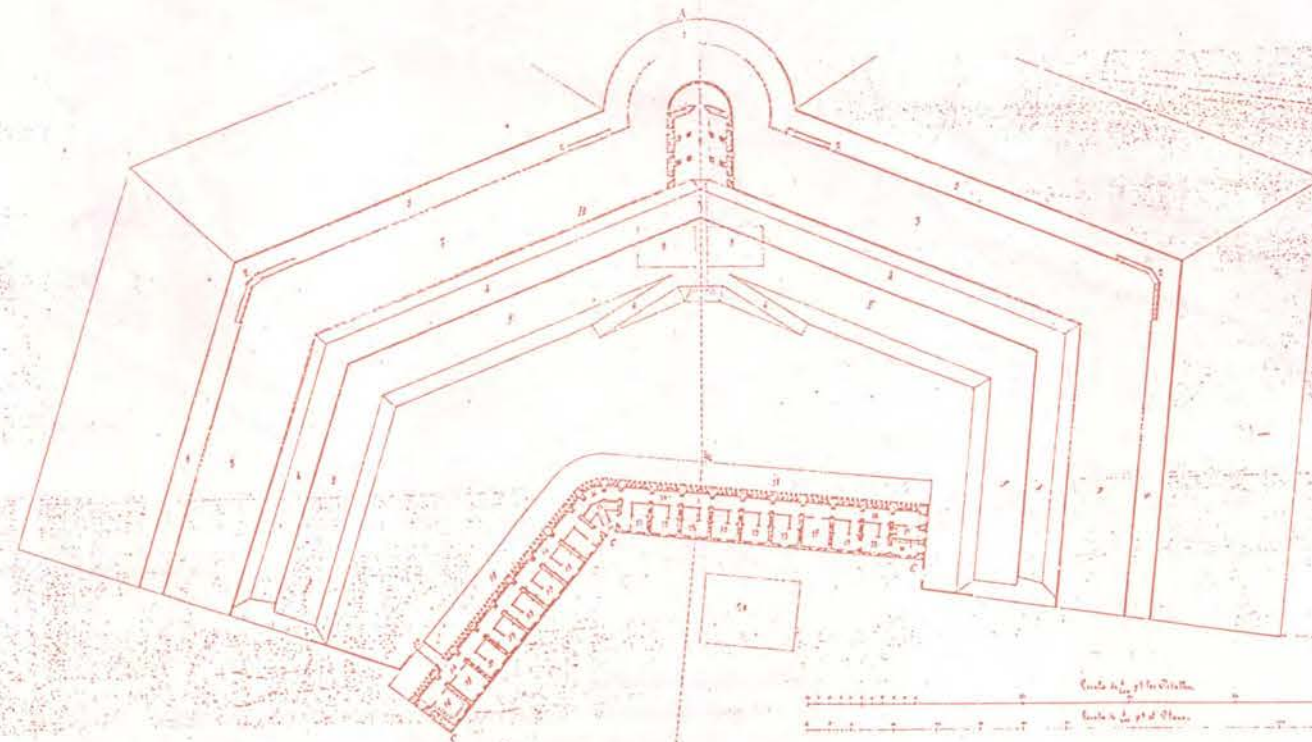

Planta del almacén de pólvora.

Explicacion.

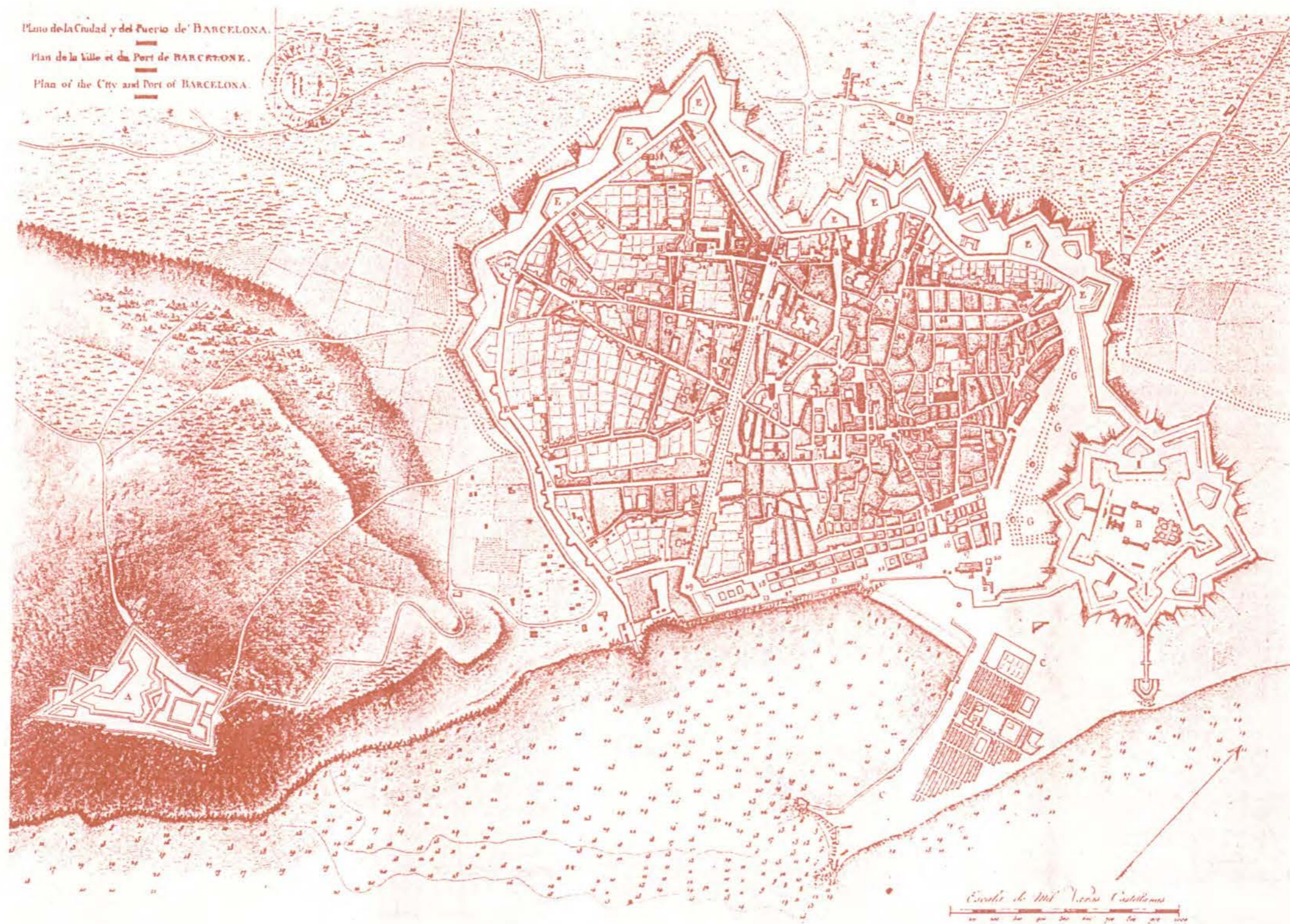
- A. Fachada exterior.
- B. Fachada interior.
- C. Fachada de la parte del frente.
- D. Fachada de la parte del fondo.
- E. Fachada lateral.
- F. Fachada lateral.
- G. Fachada lateral.
- H. Fachada lateral.
- I. Fachada lateral.
- J. Fachada lateral.
- K. Fachada lateral.
- L. Fachada lateral.
- M. Fachada lateral.
- N. Fachada lateral.
- O. Fachada lateral.
- P. Fachada lateral.
- Q. Fachada lateral.
- R. Fachada lateral.
- S. Fachada lateral.
- T. Fachada lateral.
- U. Fachada lateral.
- V. Fachada lateral.
- W. Fachada lateral.
- X. Fachada lateral.
- Y. Fachada lateral.
- Z. Fachada lateral.

Vista por G-H del almacén.
 Vista por I-J del almacén.

Barcelona, 10 de Setiembre de 1868.
 El Coronel de Ingenieros D. Eusebio de Unzaga.
Eusebio de Unzaga

Les obres de defensa es continuaren projectant a Montjuïc, malgrat que algunes no s'arribaren a executar, com és el cas del camp atrinxerat projectat en una col·lecció de vuit plànols, el 1868, pel Coronel Eusebio de Unzaga. Consistia en un conjunt de fortificacions acasamatades i instal·lacions complementàries per anar emplaçades a la muntanya. (Arxiu del Museu Militar del Castell de Montjuïc)

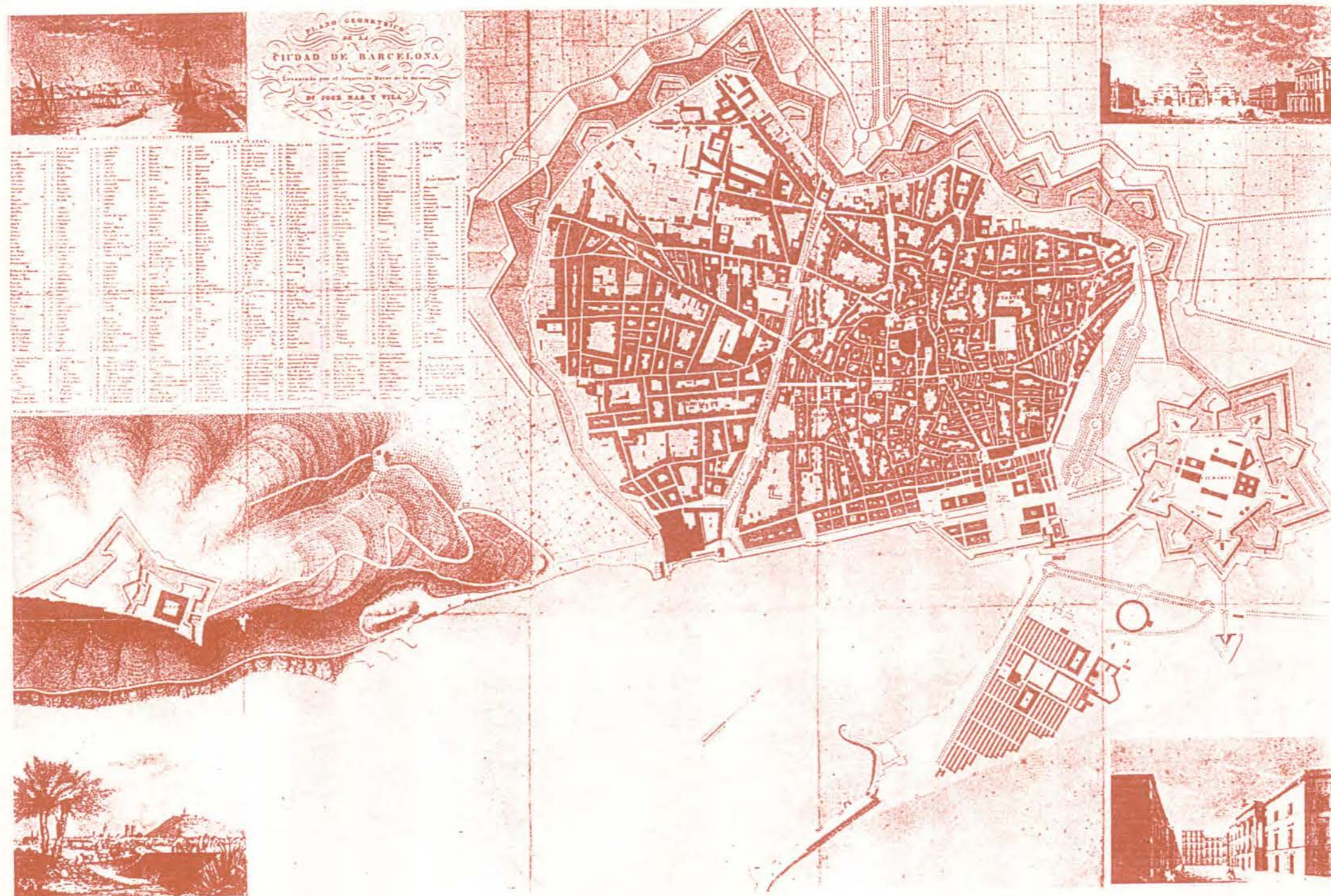

(Atlas de Barcelona)

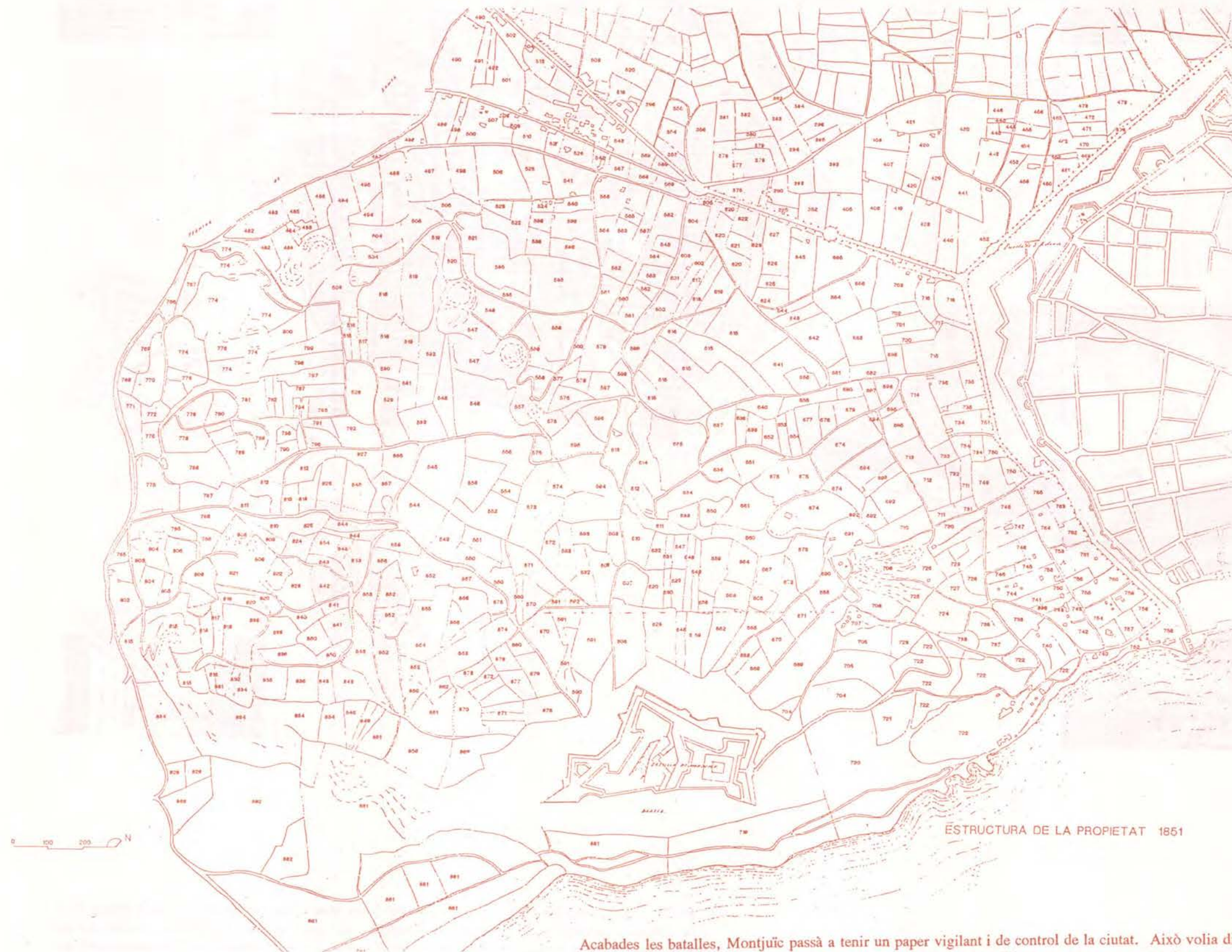
El viatger Alexandre de Laborde ens presenta uns gravats de Barcelona dels que destaca el "Plan de la Ville et du Port de Barcelone" realitzat els anys 1802-1803. És una magnífica làmina en la que la muntanya apareix sense cap altra edificació que la del castell ja remodelat i amb els camins d'accés perfectament identificables. Fa palès una vegada més el conreu de les hortes de Sant Bertran, i sembla que hi disposi arbrat muntanya amunt.

El rigorós dibuix dels bastions i fortificacions, amb l'acurada batimetria per un possible atac per mar, ens permet suposar que aquest viatger va fer el viatge a Espanya uns anys abans de la invasió napoleònica de 1808 per tal de realitzar un detallat estudi i aixecament de les places fortes de l'Estat i així facilitar la tasca d'atac posterior. Napoleó el va nomenar guia de l'exèrcit francès durant la invasió napoleònica a la península Ibèrica.

Les tropes franceses es feren amb el castell de Montjuïc i amb la ciutat sense resistència per ordre del Capità General del Principat José de Ezpeleta, el 29 de febrer de 1808 i va ésser recuperat quan l'exèrcit francès deixà Barcelona l'any 1814.

El 1842, l'arquitecte major de Barcelona, el mestre Josep Mas i Vila confegí un excel·lent plànol de la ciutat dibuixant parcialment la muntanya de Montjuïc. El castell apareix perfectament definit per les seves construccions existents, així com els camins d'accés. La representació de la muntanya però no correspon fidelment a la topografia que amb rigor, tretze anys més tard confegí Idelfons Cerdà, encara que sembla hi hagi un intent de dibuixar-la amb corbes de nivell. Les hortes de Sant Bertran es veuen altament ocupades pel conreu i ha augmentat el nombre de casetes de camp. Es dibuixa un gran esvoranc en la pedrera de l'Esparó en el que s'hi va projectar la bateria de Bonavista, al peu de la carretera de la costa, i apareix un nou vial rectilini que connecta la façana ponent de les drassanes amb la carretera del castell i la carretera de la costa. (Atlas de Barcelona)

Acabades les batalles, Montjuïc passà a tenir un paper vigilant i de control de la ciutat. Això volia dir que el poder del castell significava el domini de la ciutat i els militars encara que en estat de pau, no volien perdre el control i establiren més endavant unes zones polèmiques per a la regulació d'usos a la muntanya. (La primera zona polèmica estava situada a 400 m dels baluards del castell, i no s'hi podia construir res. A la segona zona polèmica de 400 m més s'hi permetia de fer-hi tanques i aixecar-hi barraques de fusta a fi de poder-les cremar si s'havia d'eliminar obstacles. A la tercera zona, també de 400 m era autoritzada la construcció de cases d'una altura màxima de 5 m). Malgrat que la propietat del sòl fós de particulars, i molt repartida, segons ens mostra el plànol cadastral de 1851, l'explotació del sòl, l'edificació i la urbanització estava totalment controlada pels militars. El propi dibuix ens mostra una xarxa de camins cadastrals molt túpida. (P. C. Plànols Antics, 1851)

En un altre document, el "Plano de la Plaza de Barcelona y sus contornos hasta la distancia de 4.000 varas" de l'any 1847 i aixecat pel Cos d'Enginyers de l'Exèrcit de la Comandància de Barcelona, es reitera l'aprofitament agrícola intensiu de les hortes de Sant Bertran i es dibuixa arbrat dispers per la muntanya i agrupat puntualment. En aquest document la muntanya es presenta molt oberta i es torna a repetir la tendència de representació topogràfica per bancals o aproximació a plataformes de nivell. Sembla que aquest plànol fou aixecat per estudiar el problema de l'eixample de la ciutat. Un eixample que no es va fer esperar per part dels propis militars. (Atlas de Barcelona)

Cuerpo de Ingenieros del Ejercito. **PLANO de un PROYECTO DE ENSANCHE de la PLAZA de BARCELONA** Direccion Subinspeccion de Cataluna

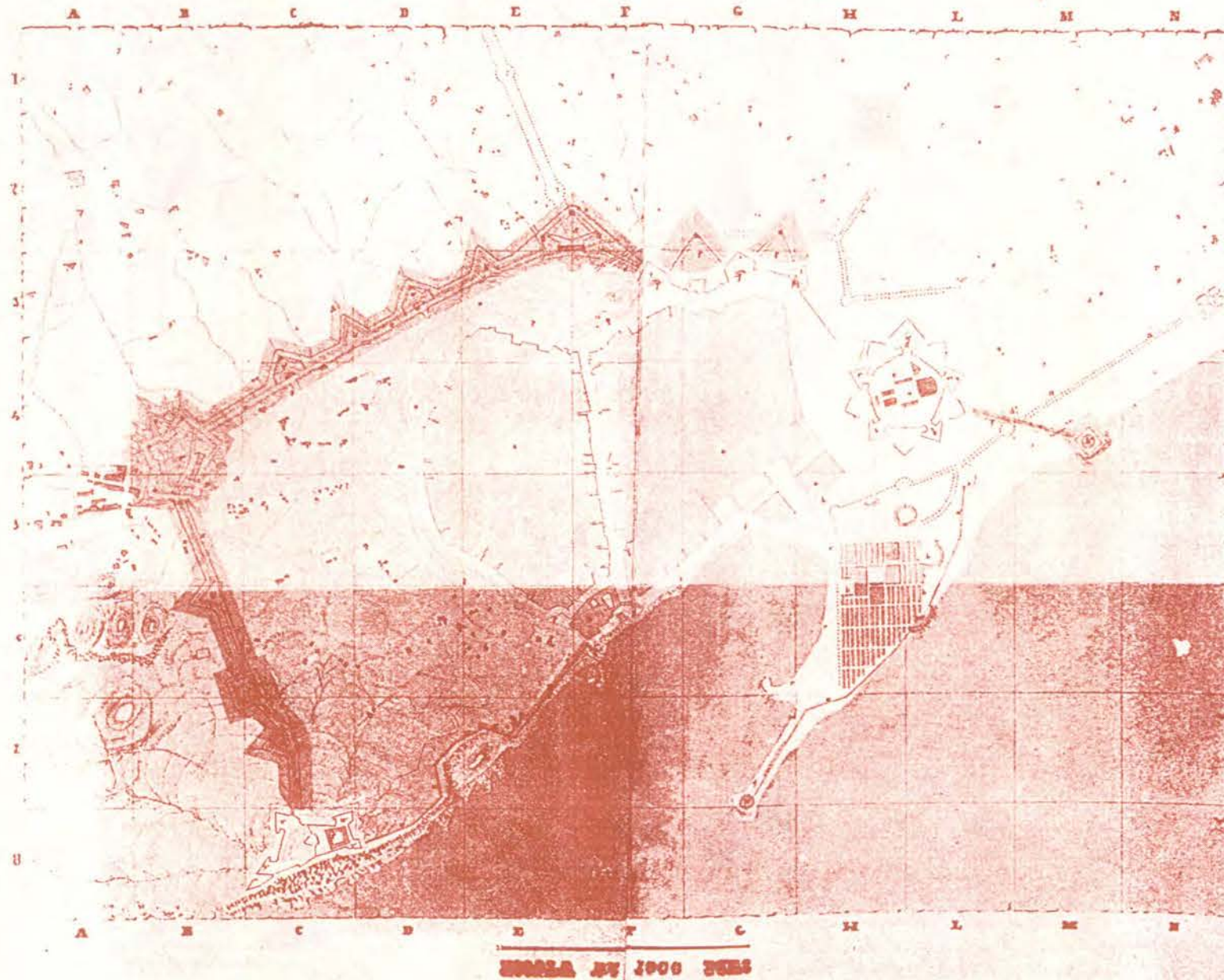
cerrado por recinto que partiendo del Castillo de Montjuich pase por la pequeña altura de las Horcas proxima a la llamada Cruz cubierta y saliente del baluarte de Calles y se enlace con el antiguo recinto en la cara izquierda del de Sanqueras

firmado y dibujado por los Ingenieros encargados la comision topografica, en dicha misma plaza.

ESPECIFICACION

Plano en su estado actual

Castell de Montjuich	aa	2763-2764
Castell de Sanqueras	bb	2765-2766
Castell de Sanjaume	cc	2767-2768
Castell de Sanjaume	dd	2769-2770
Castell de Sanjaume	ee	2771-2772
Castell de Sanjaume	ff	2773-2774
Castell de Sanjaume	gg	2775-2776
Castell de Sanjaume	hh	2777-2778
Castell de Sanjaume	ii	2779-2780
Castell de Sanjaume	jj	2781-2782
Castell de Sanjaume	kk	2783-2784
Castell de Sanjaume	ll	2785-2786
Castell de Sanjaume	mm	2787-2788
Castell de Sanjaume	nn	2789-2790
Castell de Sanjaume	oo	2791-2792
Castell de Sanjaume	pp	2793-2794
Castell de Sanjaume	qq	2795-2796
Castell de Sanjaume	rr	2797-2798
Castell de Sanjaume	ss	2799-2800
Castell de Sanjaume	tt	2801-2802
Castell de Sanjaume	uu	2803-2804
Castell de Sanjaume	vv	2805-2806
Castell de Sanjaume	ww	2807-2808
Castell de Sanjaume	xx	2809-2810
Castell de Sanjaume	yy	2811-2812
Castell de Sanjaume	zz	2813-2814
Castell de Sanjaume	aa	2815-2816
Castell de Sanjaume	bb	2817-2818
Castell de Sanjaume	cc	2819-2820
Castell de Sanjaume	dd	2821-2822
Castell de Sanjaume	ee	2823-2824
Castell de Sanjaume	ff	2825-2826
Castell de Sanjaume	gg	2827-2828
Castell de Sanjaume	hh	2829-2830
Castell de Sanjaume	ii	2831-2832
Castell de Sanjaume	jj	2833-2834
Castell de Sanjaume	kk	2835-2836
Castell de Sanjaume	ll	2837-2838
Castell de Sanjaume	mm	2839-2840
Castell de Sanjaume	nn	2841-2842
Castell de Sanjaume	oo	2843-2844
Castell de Sanjaume	pp	2845-2846
Castell de Sanjaume	qq	2847-2848
Castell de Sanjaume	rr	2849-2850
Castell de Sanjaume	ss	2851-2852
Castell de Sanjaume	tt	2853-2854
Castell de Sanjaume	uu	2855-2856
Castell de Sanjaume	vv	2857-2858
Castell de Sanjaume	ww	2859-2860
Castell de Sanjaume	xx	2861-2862
Castell de Sanjaume	yy	2863-2864
Castell de Sanjaume	zz	2865-2866
Castell de Sanjaume	aa	2867-2868
Castell de Sanjaume	bb	2869-2870
Castell de Sanjaume	cc	2871-2872
Castell de Sanjaume	dd	2873-2874
Castell de Sanjaume	ee	2875-2876
Castell de Sanjaume	ff	2877-2878
Castell de Sanjaume	gg	2879-2880
Castell de Sanjaume	hh	2881-2882
Castell de Sanjaume	ii	2883-2884
Castell de Sanjaume	jj	2885-2886
Castell de Sanjaume	kk	2887-2888
Castell de Sanjaume	ll	2889-2890
Castell de Sanjaume	mm	2891-2892
Castell de Sanjaume	nn	2893-2894
Castell de Sanjaume	oo	2895-2896
Castell de Sanjaume	pp	2897-2898
Castell de Sanjaume	qq	2899-2900
Castell de Sanjaume	rr	2901-2902
Castell de Sanjaume	ss	2903-2904
Castell de Sanjaume	tt	2905-2906
Castell de Sanjaume	uu	2907-2908
Castell de Sanjaume	vv	2909-2910
Castell de Sanjaume	ww	2911-2912
Castell de Sanjaume	xx	2913-2914
Castell de Sanjaume	yy	2915-2916
Castell de Sanjaume	zz	2917-2918
Castell de Sanjaume	aa	2919-2920
Castell de Sanjaume	bb	2921-2922
Castell de Sanjaume	cc	2923-2924
Castell de Sanjaume	dd	2925-2926
Castell de Sanjaume	ee	2927-2928
Castell de Sanjaume	ff	2929-2930
Castell de Sanjaume	gg	2931-2932
Castell de Sanjaume	hh	2933-2934
Castell de Sanjaume	ii	2935-2936
Castell de Sanjaume	jj	2937-2938
Castell de Sanjaume	kk	2939-2940
Castell de Sanjaume	ll	2941-2942
Castell de Sanjaume	mm	2943-2944
Castell de Sanjaume	nn	2945-2946
Castell de Sanjaume	oo	2947-2948
Castell de Sanjaume	pp	2949-2950
Castell de Sanjaume	qq	2951-2952
Castell de Sanjaume	rr	2953-2954
Castell de Sanjaume	ss	2955-2956
Castell de Sanjaume	tt	2957-2958
Castell de Sanjaume	uu	2959-2960
Castell de Sanjaume	vv	2961-2962
Castell de Sanjaume	ww	2963-2964
Castell de Sanjaume	xx	2965-2966
Castell de Sanjaume	yy	2967-2968
Castell de Sanjaume	zz	2969-2970
Castell de Sanjaume	aa	2971-2972
Castell de Sanjaume	bb	2973-2974
Castell de Sanjaume	cc	2975-2976
Castell de Sanjaume	dd	2977-2978
Castell de Sanjaume	ee	2979-2980
Castell de Sanjaume	ff	2981-2982
Castell de Sanjaume	gg	2983-2984
Castell de Sanjaume	hh	2985-2986
Castell de Sanjaume	ii	2987-2988
Castell de Sanjaume	jj	2989-2990
Castell de Sanjaume	kk	2991-2992
Castell de Sanjaume	ll	2993-2994
Castell de Sanjaume	mm	2995-2996
Castell de Sanjaume	nn	2997-2998
Castell de Sanjaume	oo	2999-3000

ESPLICACION

1.	112
2.	113
3.	114
4.	115
5.	116
6.	117
7.	118
8.	119
9.	120
10.	121
11.	122
12.	123
13.	124
14.	125
15.	126
16.	127
17.	128
18.	129
19.	130
20.	131
21.	132
22.	133
23.	134
24.	135
25.	136
26.	137
27.	138
28.	139
29.	140
30.	141
31.	142
32.	143
33.	144
34.	145
35.	146
36.	147
37.	148
38.	149
39.	150
40.	151
41.	152
42.	153
43.	154
44.	155
45.	156
46.	157
47.	158
48.	159
49.	160
50.	161
51.	162
52.	163
53.	164
54.	165
55.	166
56.	167
57.	168
58.	169
59.	170
60.	171
61.	172
62.	173
63.	174
64.	175
65.	176
66.	177
67.	178
68.	179
69.	180
70.	181
71.	182
72.	183
73.	184
74.	185
75.	186
76.	187
77.	188
78.	189
79.	190
80.	191
81.	192
82.	193
83.	194
84.	195
85.	196
86.	197
87.	198
88.	199
89.	200
90.	201
91.	202
92.	203
93.	204
94.	205
95.	206
96.	207
97.	208
98.	209
99.	210
100.	211

El 25 de novembre de 1848 apareixia un plànol d'un projecte d'eixample de ciutat, tancat per un recinte emmurallat més ampli, conservant i posant de relleu encara més el caràcter militar de la ciutat. La futura zona d'eixample consistia en la perllongació del Raval fins al castell. Aquest plànol fou confegit per la "Comisión Topográfica y de Ensanche. Cuerpo de Ingenieros. Direccion Subinspección de Cataluña". Aquest projecte que no va prosperar, és el màxim exponent de fortificació projectada a la muntanya, precisament presentat poc abans de l'enderroc de les muralles de la ciutat. Representa un darrer intent per part dels militars de no perdre protagonisme davant les necessitats d'eixamplar la ciutat vella, i així demostrar la possibilitat del desenvolupament urbà davant els problemes de congestió de la ciutat existent. (Atlas de Barcelona)

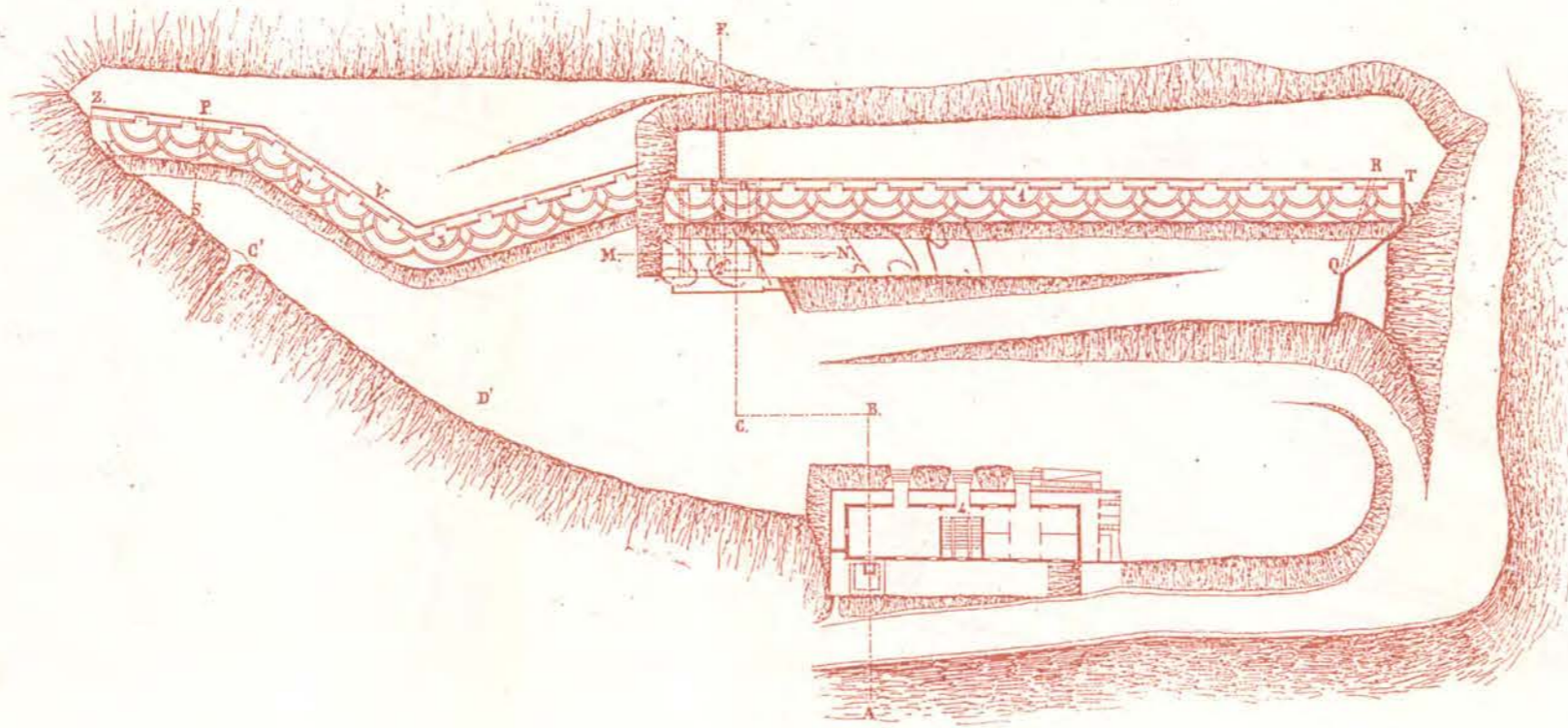

Plano de la Bateria de Buenavista.

Corte dado por A, B, C, D, E, F.

Corte dado por M, N.

Escala de 2 milímetros por metro.

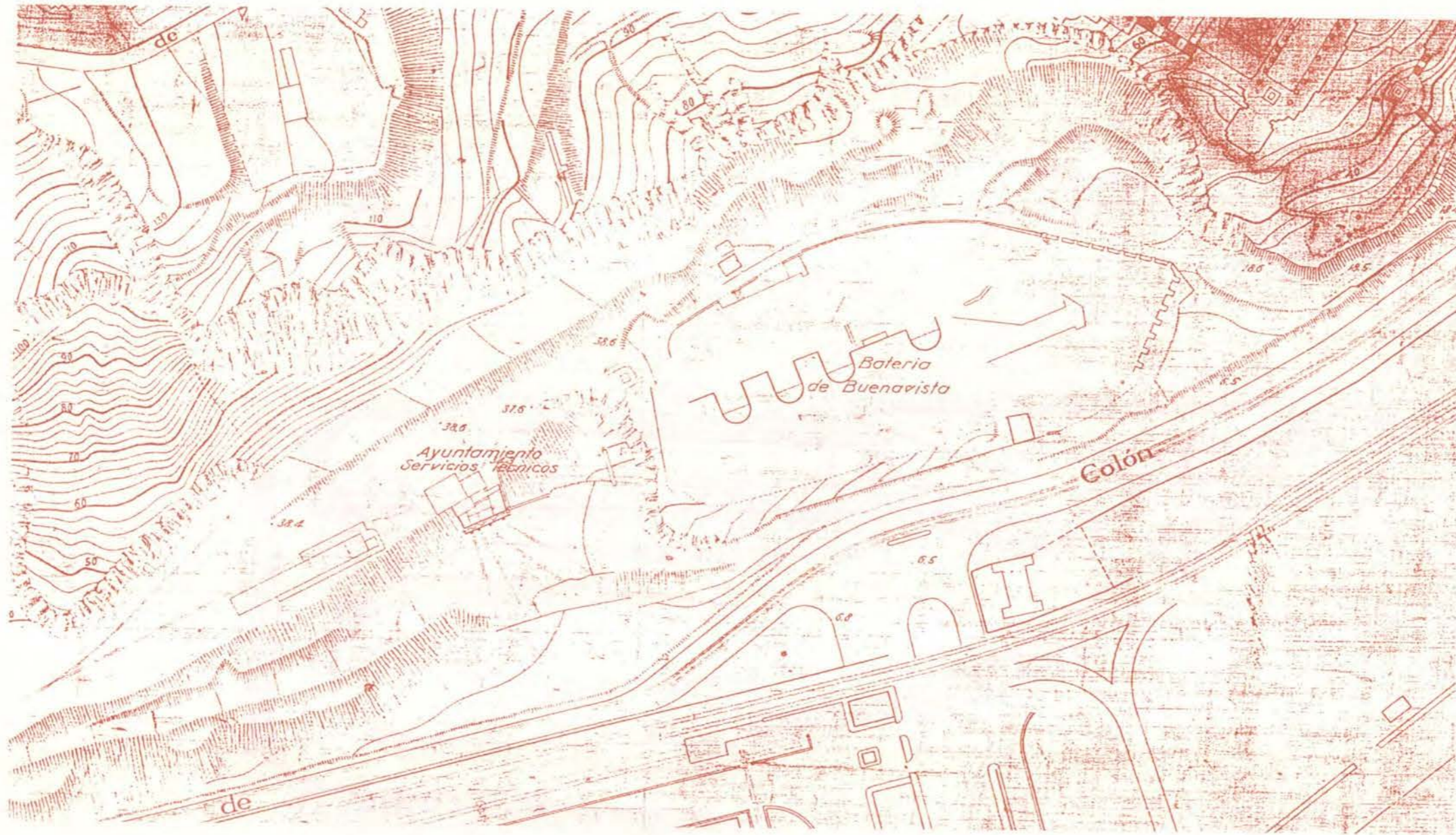

Explicación

1. Bateria alta.
2. Almacén de pólvora.
3. Bateria baja.
4. Campo de guardia.

Barcelona 9 de Mayo de 1866.

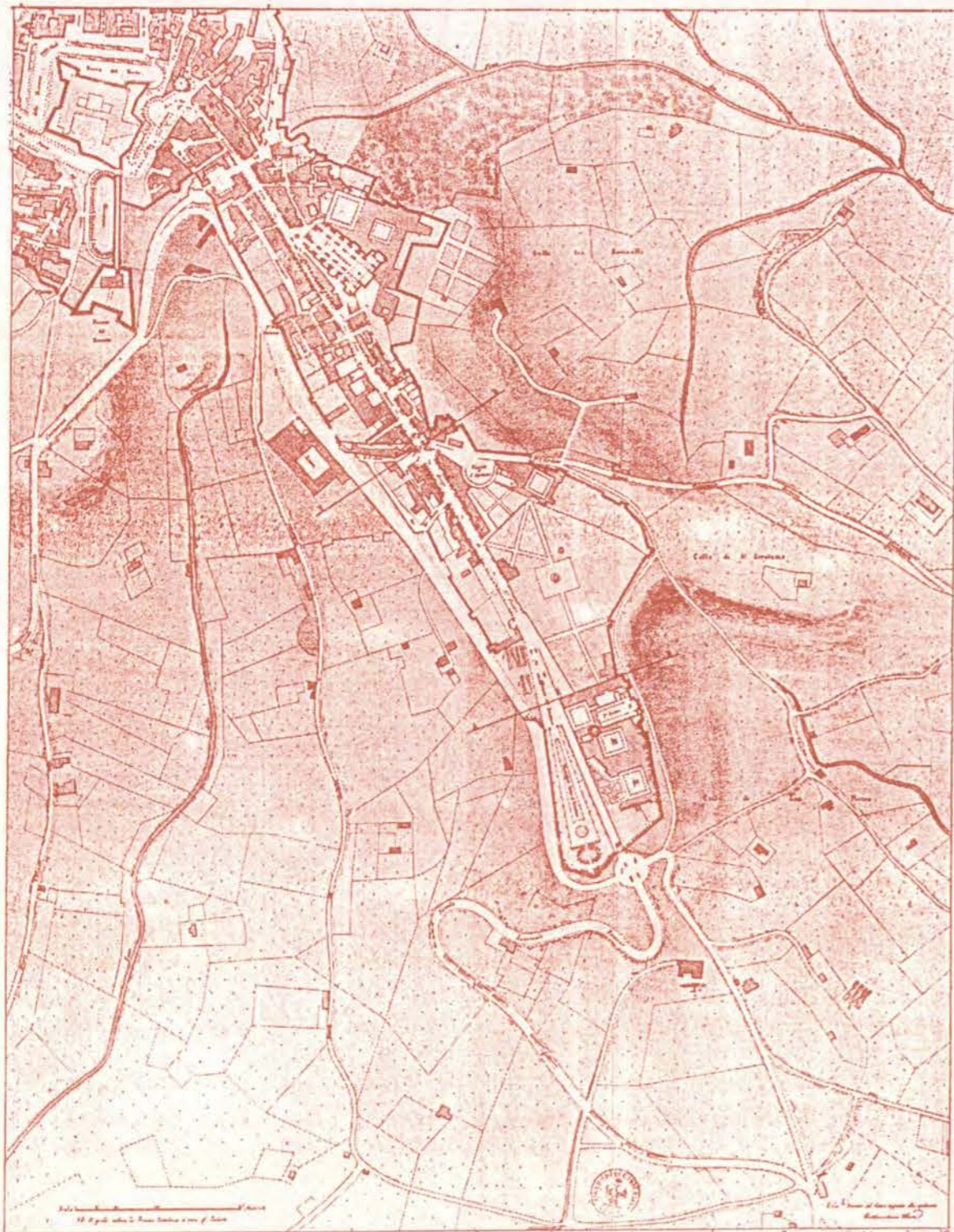
Carlos de Casca

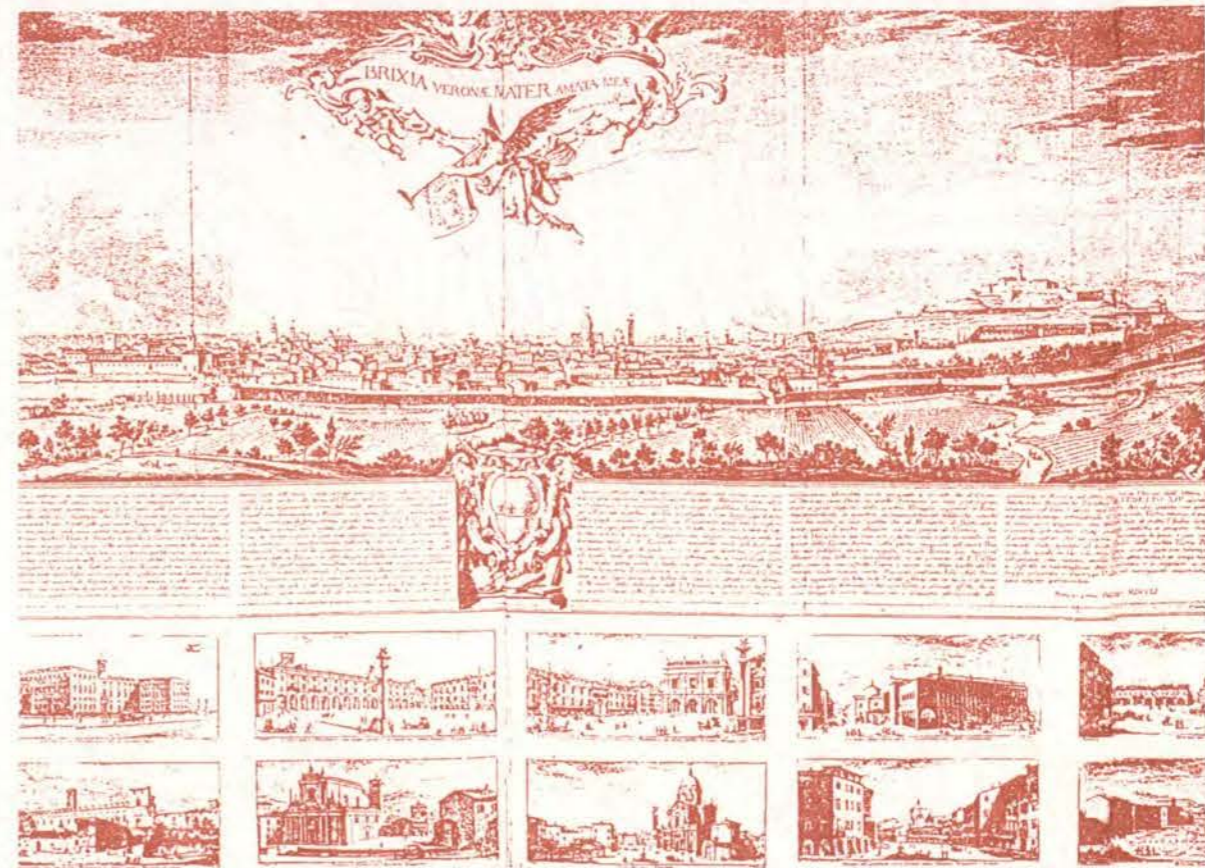
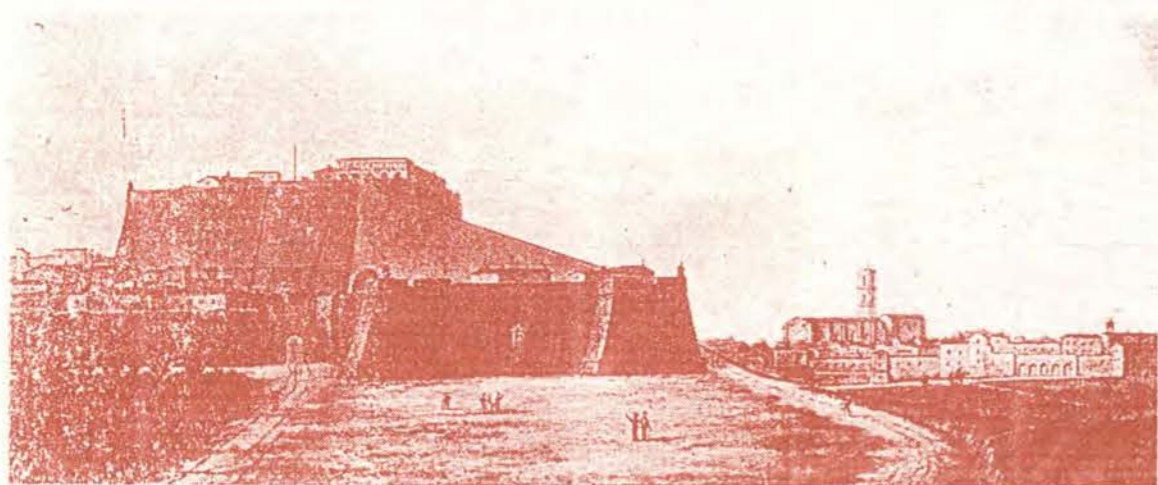
Situació de la bateria de Bonavista el 1929. Plànol topogràfic de Vicente Martorell a escala 1/2.000

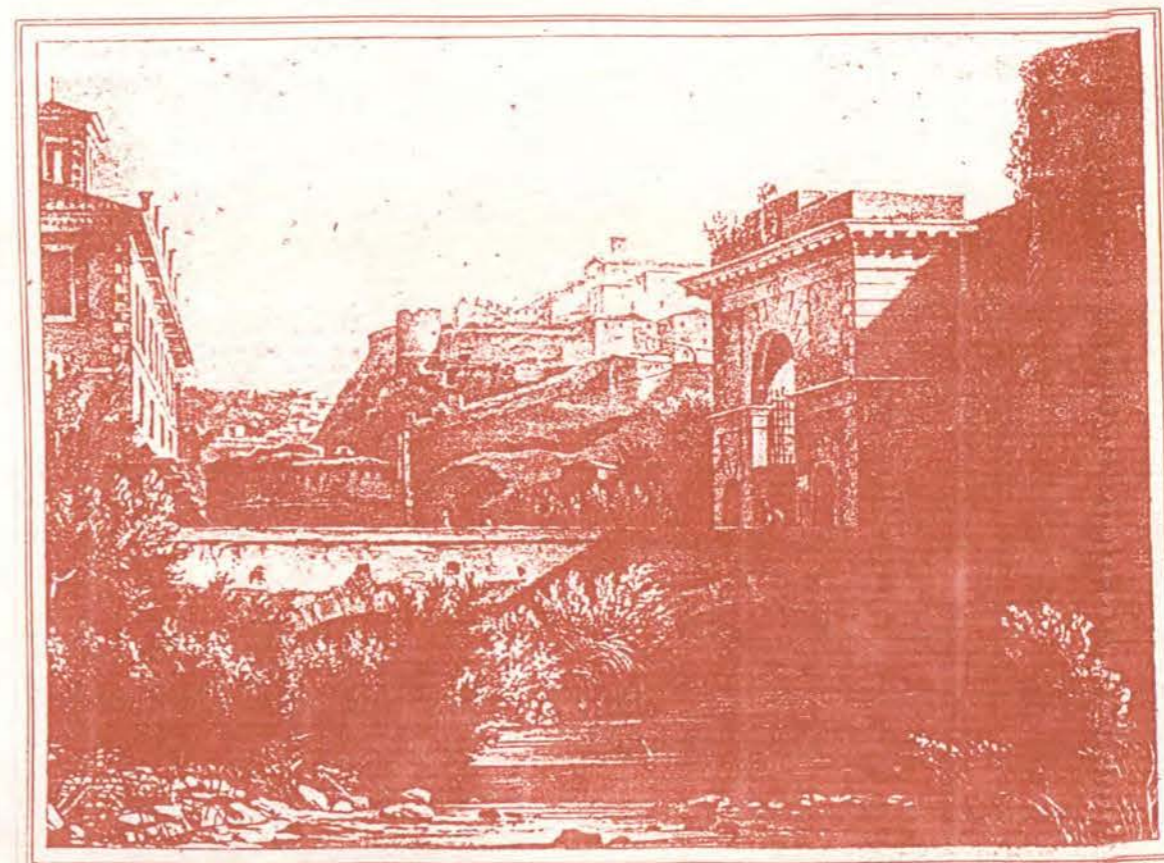
Plànol del castell, 1929-1935. Topogràfic de V. Martorell, E: 1/2.000.

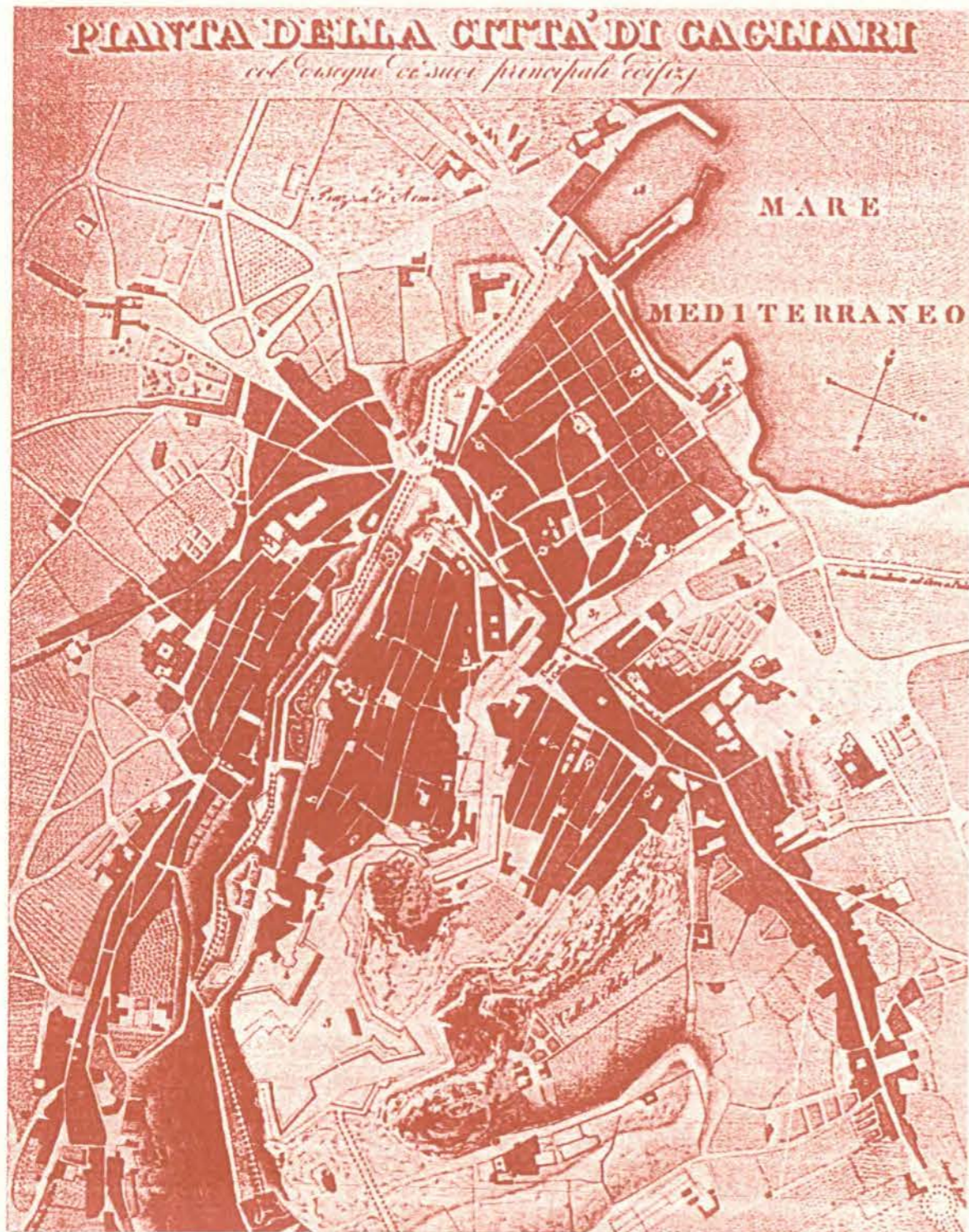

Perugia

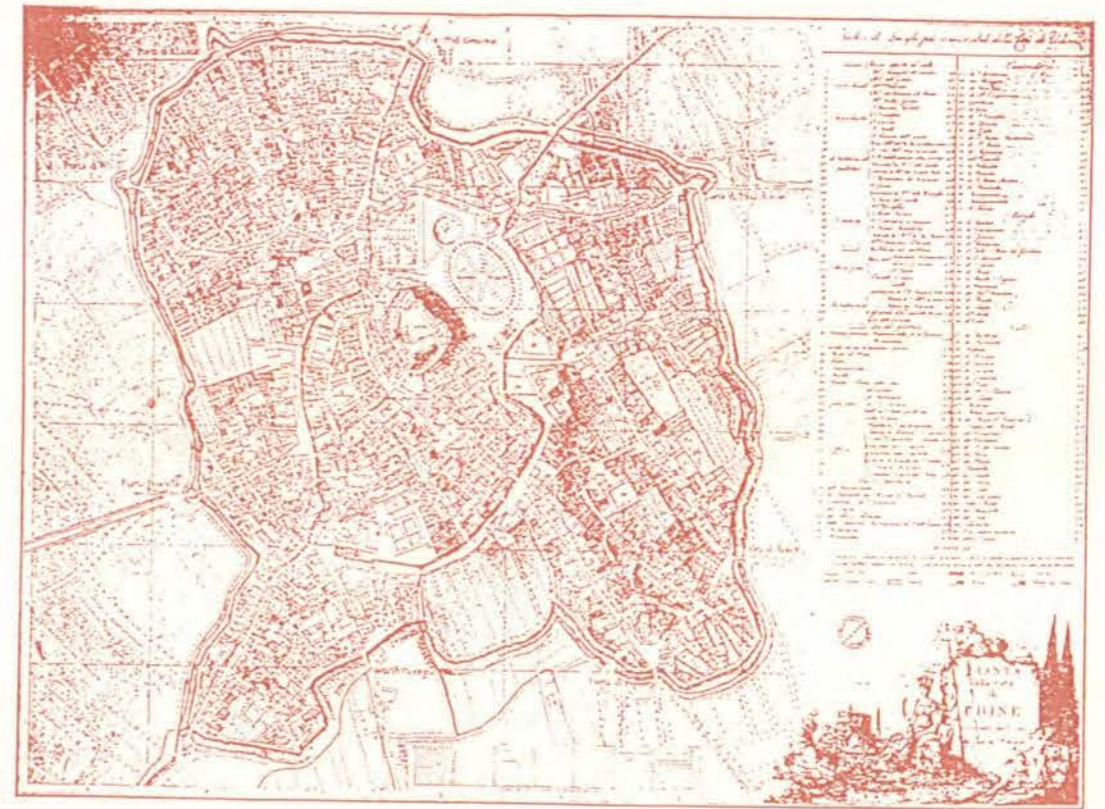

Brescia

Cagliari

Udine

A Itàlia hi ha moltes ciutats que característicament tenien la "Rocca", un tossal o muntanyeta al cim de la qual s'emplaçava un castell que estava a l'ampar de la ciutat durant l'edat mitjana. El castell era una condició de defensa per a la ciutat medieval. Al renaixement aquestes fortificacions passaren, en moltes ocasions, a ésser de defensa o ampar, a repressió per a la ciutat, canviant radicalment els papers. Així tenim a l'edat mitjana la fortalesa de la Rocca Paolina a Perugia, o dels castells de Brescia, Udine i Cagliari. La seva situació immediata a la ciutat els hi permetia un control i defensa eficaç.

A Barcelona, el castell de Montjuïc estava massa llunyà per considerar-lo com a defensa i inicialment s'entenia més com a control. Més tard amb les noves fortificacions i els avenços de l'artilleria, es materialitzaren les condicions de repressió i domini des del castell.